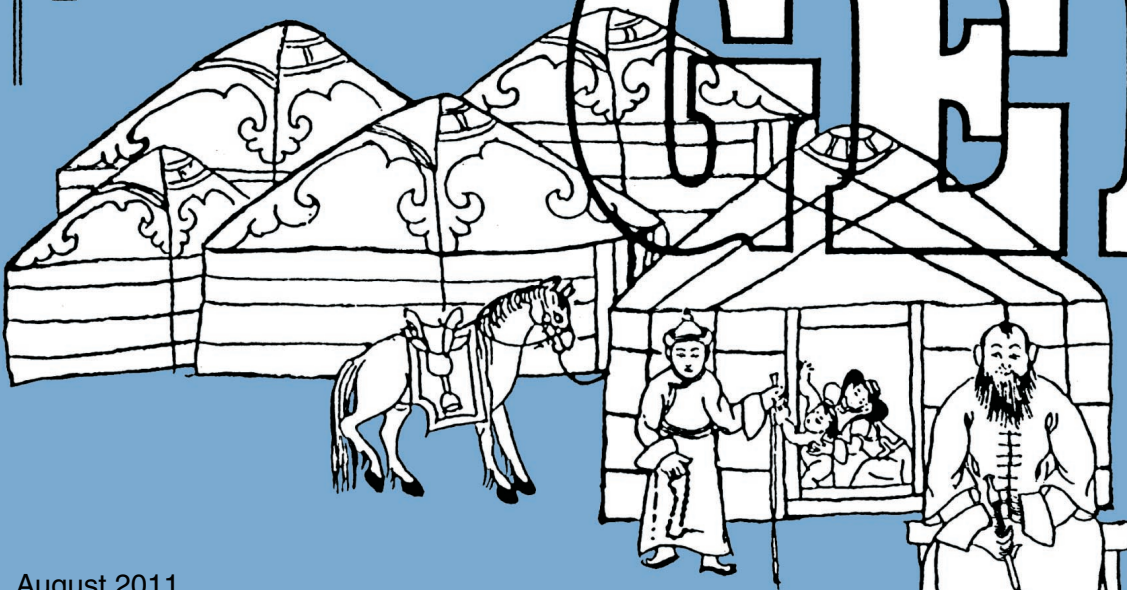


# GER



77

August 2011

Dansk Mongolsk Selskab



**Ger 77**

22. årgang – august 2011

ISSN 0905-9504

Ger er medlemsblad for Dansk Mongolsk Selskab. Bladet udkommer februar, maj, august, november.

**Redaktion:**

Rolf Gilberg (ansvarshav.)  
Jan Koed – jk@cadaid.dk  
Bulgan Njama

**Tryk:** One Way Tryk a/s

**Oplag:** 250 eks.

Oplysninger om adresseændringer og evt. leveringsproblemer meddeles til kassereren.

**Formål:**

- (a) at fremme og udbrede kendskabet i Danmark til mongolerne og deres kultur, især i mongolernes kerneområder i Mongoliet, Kina og Rusland,
- (b) at udgive skrifter om mongolerne,
- (c) at være samlingsorgan for personer, der interesserer sig for mongoler og deres forhold,
- (d) at fremme og udvikle forbindelserne mellem befolkningen i Danmark og mongolerne og
- (e) at støtte kulturelt arbejde blandt mongoler og skabe forbindelser mellem videnskabelige, kulturelle, faglige og folkelige organisationer i de respektive lande.

**Dansk Mongolsk Selskab****Æresmedlem:**

HKH Kronprins Frederik

**Bestyrelse:**

Ann Fenger Benwell (sup.)  
Anita Garbers  
Rolf Gilberg (formand)  
Søren Haslund-Christensen  
Lars Højer  
Jan Koed (kasserer)  
Bulgan Njama  
Morten Axel Pedersen (sup.)  
Leif F. Petersen  
Henrik Bo Thrane (sekretær)

**Internet:**

www.danskmongolskselskab.dk

**Girokonto:** (1551) 784-1582

SWIFT-BIC: DABADKKK

IBAN: DK26 3000 0007 8415 82

Adresse: se under kasserer

**Selskabets adresser:**

*Sekretær:* Henrik Bo Thrane  
Carl Møllers Allé 33  
2860 Søborg  
tel: 3966 9497  
hbthrane@pc.dk

*Kasserer:* Jan Koed

Clara Pontoppidans Vej 41

2500 Valby

tel: 3322 3728

fax: 3322 3726

email: jk@cadaid.dk

**NGO-projekter:**

Bulgan Njama

Fuglebo 2

2000 Frederiksberg

tel: 3833 2106

email: njambu@hotmail.com

I Mongoliet:

dmcenter@magicnet.mn

**Medlemskab:**

Kontingent:

175 kr. pr. kalenderår for personligt medlemskab.

275 kr. for husstandsmedlemskab.

600 kr. for firmamedlemskab.

Tillæg for medlemmer bosat i udlandet: 50 kr.

Henvendelse om medlemskab rettes til kassereren.



*Gigantiske konstruktioner tårner sig i disse måneder op i den sydligste del af Gobiørknen. De vidner om de kolossale rigdomme i form af kobber og guld, der ligger gemt under ørkensandet. Udvinningen af de rige mineralforekomster skaber udvikling og beskæftigelse til tusinder af mongoler, men trækker også en hale af miljøproblemer efter sig. Oyu Tolgoi, 26.08.11.*

Foto: Ivanhoe Mines

**Indhold**

Den lille Kornmand	3
Var Marco Polo overhovedet i Kina?	9
Fra steppe til storby	10
Mongolske shamaner i arbejdstøjet	12
Telegrafingeniør	
Hans Christian Schiern - II	15
Huitsaa	21
Takhiernes tilbagevenden	22
Aktuelt	24
Oyu Tolgoi har vokseværk	26
DMS nyt	28



# Den lille Kornmand

– Erik Isager, Krebs-  
ekspeditionens jyske medlem

I 1919 var den danske læge Carl Krebs på jagtferie med en ven i Altai-bjergene på grænsen mellem Sibirien og Mongoliet. Krebs fik lyst til at besøge sin bror i Beijing og red sydpå via Urga (Ulaanbaatar). På vejen passerede Krebs øst for Khövsgöl-søen en stor, smuk og frugtbar dal, som han straks forelskede sig i. På vejen tilbage året efter passerede han igen den smukke dal, Bulguntal eller »Zobelsletten«. Her skulle hans forsøgsgård ligge. Krebs havde i nogen tid arbejdet med en idé om at finde et nyt arbejdsfelt til nogle af de mange danske mejerister, som var blevet smidt ud af Sovjetunionen efter revolutionen i 1917.



Carl Krebs bror, Ove, til venstre og »Den lille Kornmand«, Erik Isager, skuer ud over floden Egin-gol.

Der var frakken, hans mongolske »del«, der var sadlen, der var dolken, og der var andre ting, som han havde bragt med sig hjem fra Mongoliet. Frakken var syet af himmelblå damask og foret med fåreskind. Den dækkede hans krop fra skulder til fod, og rundt om livet havde han et brandrødt skærf. Det var et flot syn at se ham i den frakke om vinteren, når han stod bagest på kanen og styrede den gennem sneen. Et eksotisk billede, et pust af noget fremmed og fjernt midt i trediverne og fyrreneres midtjyske landbosamfund langs Gudenåen.

Til daglig hang frakken i forgangen på Boelet, den firelængede gård i landsbyen Siim nær Ry i Midtjylland, som var Erik Isagers hjem fra 1928 til hans død i 1946. Her hang også sadlen fra Mongoliet.

Den havde et træ-skelet med hvid kant af ben og mønstrede læderstropper, som stigbøjlerne hang fra. Træet var beklædt med stof og blanke stykker metal som pynt. Ingen brugte sadlen, når de skulle ride. Men den hørte med til hjemmets udsmykning. Det samme gjaldt den mongolske dolk, hvor der i skeden var huller til spisepinde foruden to læderstropper med en amulet og en læderpung med fyrsvamp. Dolken hang i en strop på gavlen af den bogreol, hvor Salmonsens Leksikon fyldte godt op.

Som andre firelængede gårde var Boelet åben indadtil og lukket udadtil – som det billede på dansk mentalitet, historikeren Uffe Østergaard engang lettere satirisk beskrev. Men frakken, sadlen, dolken og de andre ting fra Mongoliet til-

førte hjemmet noget, der var anderledes end de fleste andre gårde og huse på egnen. Mens Erik Isager endnu levede, var det ting, som for ham vakte minder fra årene på Iga-gården i Bulguntal i Mongoliet, hvor han som »Den lille Kornmand« fra 1923-28 levede som en del af den danske ekspedition under ledelse af Carl Krebs. For familien og for besøgende på Boelet var det ting, som satte fantasien i gang og måske fremkaldte tanker og længsler om selv at rejse ud engang, møde fremmede folkeslag, og se sig omkring. Det var ting, som mindede om, at nok var Ry verdens centrum, men der eksisterede trods alt en stor og mangfoldig verden udenfor sognet også.

Tingene blev hængende i huset længe efter hans død. Da Boelet





*Boelet i slutningen af 1920'erne. I gården den hjemvendte landmand Erik Isager.*

brændte i 1959 og blev genopbygget et nyt sted, fulgte frakken, sadlen og dolken med. Og de forblev en del af hjemmet i et halvt århundrede, indtil hans enke, Asta Isager, afgik ved døden i sommeren 2000, ganske få dage før sin hundredeårs fødselsdag. Og i alle disse år var tingene fra Mongoliet en vigtig del af sporene efter ham, som hans kone, de fire børn, svigerbørn og flokken af børnebørn havde at holde sig til, når de skulle fortælle om ham og danne sig et billede af, hvem og hvad han var for et menneske.

### Barndomshjemmet

Erik Isager blev født den 21. oktober 1897 på Doktorgaarden i Ry. Han far, Kristen Isager, havde åbnet lægepraksis i den lille stationsby i 1892 på foranledning af en gammel barndomsven, som på den tid var blevet præst i Gl. Rye. Der var ganske vist en læge i byen, men han var efter præstens mening ikke særlig god. Under et besøg hos sin præstevæn i Gl. Rye traf Kristen Isager en ung dame, Maren Jensen, som var datter til Jægergaarden i Gl. Rye. Det fortælles i familien, at præsten var forelsket i Maren, men Kristen

snuppede hende. Venskabet mellem de to mænd holdt dog. Præsten viede Kristen og Maren i Gl. Rye Kirke i 1893. Og da Kristen døde mange år senere, i 1943, forestod hans ven begravelsen.

Kristen og Maren nærrede begge stor interesse for kultur- og samfundslivet lokalt og nationalt. Maren havde været på højskole i Tebstrup. Hun var uddannet mejerske og havde fået guldmedalje for »sit smør«, inden hun blev gift og flyttede ind på Doktorgaarden. Udover at passe hjemmet var hun også meget aktiv i byens liv. Hun deltog i Ry Højskoles aktiviteter med entusiasme, og hun var med til at sikre, at der blev bygget en kirke i Ry – i

folkemunde kaldet »kvindernes kirke« – i 1910. Hun var desuden engageret i kvindesagen, og det var en selvfølge for hende såvel som for Kristen, at parrets døtre på linie med sønnerne skulle have en god uddannelse.

Foruden sin gerning som praktiserende læge påtog Kristen sig et stort arbejde på egnen og undersøgte blandt andet tuberkuloseforholdene indgående. På grundlag af disse undersøgelser skrev han den afhandling om »Tuberkulose på landet«, som i 1901 gav ham doktorgraden. I 1903 byggede Nationalforeningen til Tuberkulosens Bekæmpelse i Danmark et sanatorium i Ry, som Kristen blev leder af. Der-



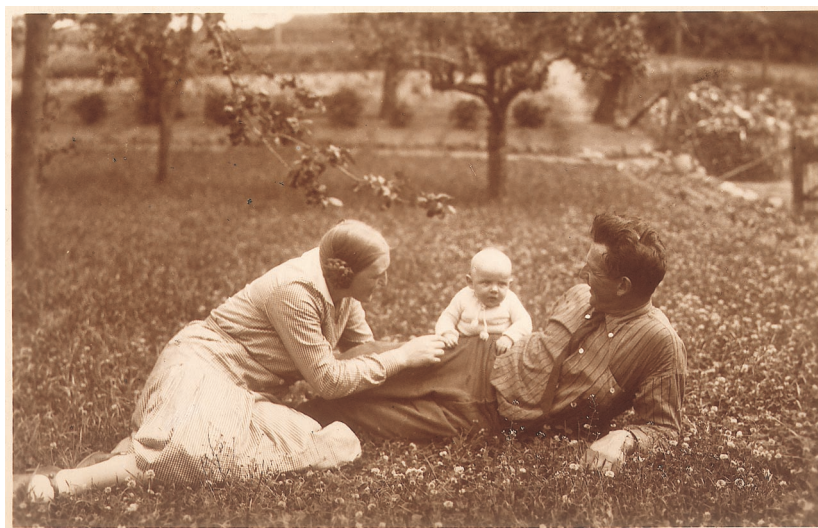
*I haven på Boelet. Asta og Erik Isager sammen med sønnen Kresten i 1931.*

udover underviste han i sundheds-lære på Ry Højskole og var medlem af Nationalforeningens bestyrelse, hvilket indebar regelmæssige møder i København.

Kristen var også en af initiativtagerne til købet af det første grundstykke på Øm Klosters tomt, som Historisk Samfund for Århus Stift foretog i 1911 for at skabe et mindesmærke for det forsvundne cistercienserkloster. I 1930'erne blev klosterets nordre kirkegård udgravet. I den forbindelse foretog Kristen personligt undersøgelser af det fundne knoglemateriale. I de år var der derfor adskillige skeletter i skabene i Doktorgaarden, og haven blev brugt som kirkegård for knogler og kranier, der ikke havde nogen medicinsk interesse.

Maren og Kristen fik fem børn, hvoraf en dreng døde som to-årig. De andre fire børn – Gudrun (1894), Erik (1897), Ester (1899) og Karsten (1902) – voksede op i en søskendeflok med et stærkt fællesskab og en indbyrdes søskendekærlighed, som varede livet ud. Til Doktorgaarden hørte nogle marker, et par heste, en ko og lidt hønsehold foruden en stor have. Landbruget blev passet af en karl, men selvom der var råd til hjælpere i familien, havde børnene et medansvar for landbruget og den daglige husførelse. Til gengæld havde de efter tidens målestok også vældig frie forhold.

Maren og Kristen tugtede ikke deres børn, men lod dem udfolde sig »frit, men under ansvar«. En af anekdoterne om de fire søskende på Doktorgaarden fortæller, hvordan de engang i en ganske ung alder lavede hul i muren i et børneværelse, så de bedre kunne se, hvad der skete ude på gaden. Vinduet sad for højt for dem, så de tog sagen i egen hånd og forcerede med stor effekti-



vitet et træpanel og flere lag mursten. Maren var i Silkeborg den dag, og da hun kom hjem til Doktorgaarden, nu med kighul i husmuren, modtog Kristen hende med ordene »nu skal du faneme se nogle dygtige børn, vi har«. På den måde voksede Erik – den lille kornmand – op i et meget moderne hjem.

### Dannelsesårene

Erik forlod Realskolen i 1913. Ud fra breve og postkort skrevet til ham i årene derefter kan vi med nogenlunde sikkerhed rekonstruere kronologien i hans levnedsløb. I 1913 blev han ansat på Statens Forsøgsstation for Mosekultur i Herning. Året efter blev han landvæsenselev hos gårdejer Jakob Hindhede ved Ringkøbing. Her var hans værelse en del af stalden, dog adskilt af en bræddevæg, og til måltiderne spiste familien af et fælles fad, hvilket Eriks mor, Maren, beklagede sig kraftigt over. Jakob Hindhedes bror, Mikkel Hindhede, var i øvrigt læge i Skanderborg og en på den tid stor sundhedsapostel. Han prædikede, at mennesker burde spise som dyrene – grønt og groft. Men som Maren engang bemærkede, efter doktor Hindhede havde besøgt Doktorgaarden i Ry, så fortærede grønt-

sags-apostlen selv kød i kilovis, når lejlighed bød sig. Den dag gled en halv kylling ned i vegetarens vom, og det var efter Marens vurdering om ikke ligefrem groft, så i hvert fald heller ikke grønt.

Årene 1916-18 tilbragte Erik på Næsgård Landbrugsskole. Han var også på session i den periode, men blev fritaget for militærtjeneste på grund af dårlig hørelse. Tilsyneladende overvejede han at søge ind på Landbohøjskolen i København, men lod være og tog i stedet til Askov på højskole i 1918. Efter højskoleopholdet havde han plads på forskellige sjællandske gårde, inden han i 1920 kom til Hjørring Amts Landboforening. Derfra kom han til Bangsbogård ved Frederikshavn som forvalter.

På den tid var Eriks storesøster Gudrun flyttet til København, hvor hun var blevet gode venner med Nathalie Krebs. De to kvinder havde mødt hinanden på Polyteknisk Lærestanstalt, hvor Gudrun læste til maskiningeniør og Nathalie læste til kemiingeniør. En af Nathalies brødre var Carl Krebs, som tog initiativet til den velkendte dansker-ekspedition til Bulguntal i 1923. Ekspeditionens medlemmer var Carl Krebs, hans bror Ove, deres ven Tage Birch samt Carls nære venner



*Familien Isager i Doktorgaarden i Ry ca. 1910. Gudrun og Maren øverst. I midten Ester og Karsten. Nederst Kristen og Erik.*

*Den næste generation af familien Isager på Boelets trappe i sommeren 1940. Asta med Niels-Erik på skødet, Gudrun, Søren, Kresten og Erik.*



fra soldatertiden, Kai Borgstrøm og Henning Haslund-Christensen.

Erik Isager blev det sjette medlem af ekspeditionen. Henning Haslund-Christensen skriver i bogen »Jabonah«, at Isager ikke havde noget personligt kendskab til de øvrige fem deltagere, men han blev valgt »paa Grund af sine glimrende Anbefalinger som en dygtig Landmand, saa meget mere som Krebs mente, det kunde være en Fordel at faa et flegmatisk jydisk Element med som en Slags Dæmper på vor ungdommelige Entusiasm«.

Da formålet med denne artikel primært er at fortælle læserne om Erik Isager før og efter hans ophold i Mongoliet, vil vi undlade at beskrive ekspeditionen yderligere. Dog skal det nævnes, at Erik ankom til Igagården den 23. december 1923 efter en 400 kilometers ridetur fra Irkutsk sammen med Carl Krebs. I talrige breve til familien beskrev Erik i årene derefter sine

oplevelser i Mongoliet, og der er ingen tvivl om, at opholdet på Igagården var et eventyr for ham, men også en tid med mange udfordringer og økonomiske og sociale spændinger.

I 1927 fik Erik visum til at rejse på besøg i Danmark. Officielt var formålet med rejsen at se familien og komme til tandlægen. Om han uofficielt havde andre hensigter med rejsen vides ikke, men det er et faktum, at han en uge efter sin ankomst til forældrenes hjem i Ry forlovede sig med Asta Andreasen, som han havde kendt siden barndommen i Ry. Efter forlovelsen rejste han tilbage til Mongoliet. Året efter, i 1928, forlod han i juli måned endegyldigt Igagården. Umiddelbart efter sin hjemkomst til Ry erhvervede han for 89.000 kroner Boelet, formentlig med økonomisk hjælp fra familien. Og på sin fødselsdag, den 21. oktober samme år, giftede han sig med Asta.

### Livet på Boelet

Erik og Asta havde lært hinanden at kende i 1911, da Aastas forældre købte Købmandsgaarden i Ry og flyttede til stationsbyen med deres syv børn. Aastas far var en dygtig og driftig forretningsmand ikke ulig Mads Andersen Skjern-figuren fra tv-serien »Matador«. De syv børn voksede op i trygge, faste rammer, styret af forældrenes myndighed og stærke personligheder. Asta og hendes søskende ville næppe have høstet anerkendelse for at gennembyrde en husmur. Den form for initiativ var utænkelig for børnene på Købmandsgaarden. Det var ikke som i Eriks familie, hvor frisind og frimodighed blomstrede på en måde, som charmerede og betog hende og som hun i løbet af sit liv gradvist åbnede sig mere og mere op for, uden dog nogensinde helt at slippe de normer og hæmninger, hun havde med sig



hjemmefra. I Astas familie blev børn ikke opdraget til selv at træffe valg og tage ansvar. Det var en familie, der fulgte fader og moders vilje.

Asta var begavet med en dejlig sangstemme, og hun havde som flere af sine søskende en fin musikalsk sans. Som datter i et hjem med klaver lærte hun tidligt at spille, og senere blev hun uddannet på Musik-konservatoriet i København, mens Carl Nielsen var rektor. Hun ville egentlig helst have studeret sang, men hendes far mente, at pianist var et mere passende valg. Efter konservatorietiden vendte hun tilbage til Købmandsgaarden, underviste en smule i klaverspil, fungerede som organist i kirken og forblev ugift og uforlovet i adskillige år.

I 1927, da Asta var 27 år gammel, kom Erik hjem fra Mongoliet på sit »tandlægebesøg«. Mange år forinden havde de haft et kortvarigt sværmeri, uden at der var blevet mere ud af det. Derefter havde Erik i hvert fald ét seriøst damebekendtskab (og diverse beundrerinder rundt om i Jylland), mens Asta i pagt med tidens normer fulgte dydens noget smallere sti. Under Eriks ophold i Mongoliet udvekslede de sporadiske hilsener via Eriks familiemedlemmer, men havde stort set ingen direkte kontakt. De havde ikke set hinanden i fire år, men da han bankede på hendes dør, sagde hun ja med det samme. Og enhver, der hørte hende tale om ham de næste halvtfjerds år, kunne fornemme hendes store kærlighed og beundring for ham. Erik var hendes livs kærlighed – og selvfølgelig også hendes store sorg, fordi han døde i utide og efterlod hende med ansvaret for fire børn og en bondegård.

Men indtil det gik galt, gik det rigtig godt – og bagefter gik det såmænd også. Ved ægteskabets begyndelse var Asta ganske vist panisk angst for, hvordan hun skulle klare livet som landmandskone. Hun havde ingen praktisk erfaring

med madlavning og husførelse. For at udvide hendes gastronomiske kunnen til at omfatte mere end én ret (hun kunne lave pandekager, hvis dejen var rørt på forhånd...) sendte familien hende i lære hos en erfaren frue på en stor gård. Det formidskede på ingen måde Astas skræk overfor den opgave, der ventede efter brylluppet. Det hjalp til gengæld, at Erik satte en slå på indersiden af Boelets køkkendør, så hun kunne låse den indefra og være i fred, når hun skulle vride hænder, snøfte af ængstelse, tage sig sammen, og lave mad. Senere i livet kunne hun – for åbne køkkendøre – more sig over sin egen hjælpeløshed og fortælle, hvordan Erik tog det hele med ophøjet ro og kærlige drillerier.

De levede det, som Grundtvig kaldte et jævnt og muntert virksomt liv på jord. Der kom fire børn – Kresten (1931), Søren (1932), Gudrun (1936) og Niels-Erik (1940). Til at hjælpe sig havde Erik to karle, en fodermester og en husmand, og inde i huset hos Asta var der to piger. 1. maj og 1. november var spændende dage hvert år, ikke mindst for børnene, for det var »skiftedage«, og hvordan mon det ville blive med de nye karle og piger? Til gården hørte hundrede tønder land med marker og ligeså mange med skov. I 1942 havde familien tyve køer, seks heste, tre svinestier og dertil får og høns. Skoven krævede særligt arbejde om vinteren, hvor der var tvangsaflevering af brænde – for Boelets vedkommende 120 rummeter træ – til Ry Møllers fabrikker. Det krævede mange ture til savværket, eftersom der kun var plads til tre rummeter på vognen.

Folk, der kan huske livet på Boelet, fortæller om en harmonisk og fornøjelig atmosfære. Alle var sammen til måltiderne. Om vinteren blev fernissen midt på gulvet i folkestuen altid slidt af rundt om bobspillet's plads. Om sommeren blev

der spillet bold på engen eller Antonius over kostaldens tag. Til den årlige byfest lånte karlene som en selvfølge deres yndlingshest, pyntede dens seletøj med blomster og crepepapir og drog til ringridning. Året rundt var der jævnlige musik i spisestuen, hvor klaveret stod. Højskolesangbogen kom frem, Asta akkompagnerede, og ligesom til måltiderne var alle med. Indimellem kom Astas bror Oskar forbi med sin violin. Med Erik som anden violin, en nabokone på cello og Asta ved klaveret blev det til mange glade kammermusikaftener.

### Livsglæde og besættelse

Hans gode humør er en af de ting, der går igen i alle beskrivelser af Erik. En af hans niecer husker en biltur med Erik og Asta til høstgilde lidt syd for Horsens:

»Vi trillede glade og syngende af sted. Der var på dette tidspunkt (1935-36) netop sat autoværn op på vejen mellem Skanderborg og Horsens. 'Hvad er det for noget?', spurgte vi. 'Autoværn' var svaret. 'Hvordan virker det?', spurgte faster Asta. 'Skal vi prøve', sagde onkel Erik, og så styrede han lige ret ind mod autoværnet, indtil tante Asta hev i rattet, så vi røg midt ud på vejen igen. Lidt chokerede var vi vist alle, men så begyndte onkel Erik på sangen 'Det er mor, der står ved roret, når de store slag skal slås' – og så fik den hele armen, og tante Asta bare så beundrende på onkel Erik.«

Samme niece har fortalt, hvor skønt det var at få besøg af Erik i København i 1944, hvor hun på daværende tidspunkt boede på Barners Hjem. Det var midt om vinteren, men han kom uden overfrakke – solbrændt og flot i et lysegråt sæt tøj af hjemmeavlet uld, med en sjov lammeskindshue og et flot, meget broget

I 1923 drog **Carl Krebs** ud med fem mand og en masse grej for at bygge gården i Bulguntal ved floden Egin-gols bred. Denne flod løber ud i Selenge-floden, hvis vand flyder ind i Bajkal-søen og videre til Ishavet. Med sig havde Krebs sin bror **Ove Krebs**, **Kai Borgstrøm** (»Bøflen«), **Henning Haslund-Christensen** (»Kidi«), **Tage Birck** og **Erik Isager**. Flere havde en landbrugsmæssig uddannelse. Gården blev ikke det alternativ, Krebs ville give de danske mejerister. Historien greb ind. I 1924 blev Mongoliet en folkerepublik og sovjetisk lydstat. Styret ønskede ikke fremmede i landet, og snart rejste de fleste danske fra gården. Isager blev er par år længere til 1928. Brødrene Krebs holdt længere ud, Carl længst til 1936, fordi mongolerne havde brug for ham som læge. RG

Erik Isager skrev sin egen beretning fra opholdet til *Aftenbladet* i 1930. Isagers beretning blev genoptrykt i *Ger: De danske nybyggere på Zobelsletten (1997-99)*; del 1: Ger 22:16-19; del 2: Ger 23:10-16; del 3: Ger 24:10-15; del 4: Ger 25:12-17; del 5: Ger 26:16-20; del 6: Ger 27:10-15; del 7: Ger 28:4-9; del 8: Ger 29:9-14; del 9+10: Ger 30:4-11.

I 1927-28 besøgte sygeplejersken Lena Tidemand Danskergården, hvor hun ofte omtaler Erik Isager i sin dagbog og sine breve. Se hendes beretning i *Ger (2008-09): En sygeplejerske i Mongoliet*; Ger 65:16-22; Ger 66:16-23; Ger 67:8-15; 68:12-17.

halstørklæde på. »Hovedet skal holdes varmt, så fryser man ikke.« Bonden var så sandelig kommet til byen, og samtlige piger på Barner var ved at dåne. Sikke en onkel at gå ud med. Blandt andre ærinder tog Erik sin niece med på besøg hos en af kammeraterne fra Mongoliet. Selvom de på den tid for længst var gået hver sine veje, udvekslede de stadigvæk breve, besøg og hilsener.

1944 var ellers ikke noget muntert år for Erik. Året forinden mistede han sin far, og i 1944 døde hans mor. Derudover var familien som

alle andre naturligtvis dybt påvirkede af krigens gang. Erik deltog ikke aktivt i modstandskampen mod de tyske besættelsestropper. Men han påkaldte sig vrede fra tyskere og tyskervenlige danskere, fordi han nægtede at sælge generatorbrænde til dem. Formodentlig var det derfor en traktor (på jernhjul) og en af Boelets lader blev brændt af under krigen. Hvem det end var, der gjorde det, så rørte de dog ikke tobaksplanterne, som Erik dyrkede i hønsegården.

Befrielsen i 1945 kom midt i det travle forår på gården og vakte her som alle andre steder i landet stor glæde og løfter om en mildere fremtid. Sommeren fulgte med lyse nætter, blomstrende haver og grøftekanter, en familie i travlhed og trivsel. Og undervejs i det hele mærkede Erik, at hans helbred ikke var, som det plejede at være. Hen på efteråret fik han diagnosticeret en kræftsygdom, som viste sig at være uhelbredelig. Ganske få måneder senere – i februar 1946 – døde han på Amtssygehuset i Århus.

### En lysende stjerne

Skæbnen ville, at den læge som behandlede ham på Radiumstationen i Århus, hed Carl Krebs og var fætter (og navnebror) til Eriks gamle ekspeditionsleder fra Mongoliet. Sidstnævnte Krebs var i Danmark, da han via Kai Borgstrøm erfarede, at Erik var blevet syg. Han skrev til Erik og tilbød sin hjælp og tilføjede med en vis indignation, at Erik godt kunne have fortalt om sin sygdom noget før. »Det ligner Dig jo godt nok ikke at udsende Klager til højre og venstre, men Dine Mongolietvenner burde dog vide, at en kammerat var i nød...«

Folk i Ry lagde gran langs vejkanterne den dag, hans kiste blev ført fra Århus til Ry. Han blev selvfølgelig begravet på kirkegården i Ry – midt imellem hans barndomshjem

og Boelets marker. Det var her, han havde sin rod, og herfra hans verden gik. Men årene på Igagården gjorde, at den jyske hjemmefødning alligevel havde et anstrøg af noget eksotisk over sig – ikke mindst når han strøg af sted om vinteren i den himmelblå frakke eller fortalte om sine oplevelser i Mongoliet.

Som nævnt blev frakken, sadlen og dolken hængende i hans hjem i mere end et halvt århundrede efter hans død. Som sådan var Astas hjem også stadigvæk hans hjem. Til trods for at Asta bestemt ikke var opdraget til at træffe selvstændige beslutninger, valgte hun at videreføre gården på egen hånd, selvom mange advarede hende imod det. Hun klarede sig fint – de første år med hjælp af Eriks to landbrugskyndige nevøer og derefter med andre gode hjælpere. I 1970 solgte hun Boelet til Ry Kommune, men blev boende i stuehuset indtil sin død i 2000.

Igennem alle årene fortalte Asta hyppigt sine børn og børnebørn – og efterhånden også oldebørn – om Erik. På trods af sit fysiske fravær fra familien har han derfor været en meget nærværende skikkelse i vore liv. Takket være hendes livslange kærlighed til ham og hendes stilfærdige, men ukuelige vilje til at holde hans historie i live, blev »Den lille Kornmand« derfor i vore øjne til en af de forunderlige menneskelige stjerner, der lyser selv længe efter, den er død. Historierne om Erik og om hans ting og oplevelser i Mongoliet er noget af det, vi i familien har været fælles om at høre og tale om – og på den måde er han stadig en vigtig del af vores fælles historie. ■

**Gudrun Sørensen**  
**Lotte Isager**

Gudrun er datter af Erik Isager, Lotte er barnebarn.



# Var Marco Polo overhovedet i Kina?



Illustration fra Marco Polos rejseberetning, »Il Milione«, oprindeligt udgivet i 1324.

Italienske arkæologer rejser på ny tvivl om, hvorvidt den berømte opdagelsesrejsende og handelsmand Marco Polo nogensinde var i Kina. Det påstod han ellers i sin bestseller-rejsebog i 1300-tallet.

Det var den venezianske handelsmand Marco Polos (1254-1324) beskrivelse af sine rejser i Asien, der åbnede op for Europas interesse for Asien. I dag er Marco Polo anerkendt som en af Europas største opdagelsesrejsende. Hans rejseberetning fra 1300-tallet er en af vor kulturs vigtigste udgivelser.

Men ifølge det italienske historie-tidsskrift *Focus Storia* sår arkæologer tvivl om hans egne påstande. De tvivler på, at Marco Polo nogensinde nåede Kina. Deres påstande er, ifølge *Focus Storia*, at han hørte en masse historier af persiske handelsmænd, som han mødte ved Sortehavet, og bragte disse historier med tilbage til Venedig og senere også fortalte dem i bogform i sin selvbiografiske rejsebeskrivelse.

Arkæologerne peger specielt på hans modsigelsesfyldte og upræcise beskrivelse af den mongolske diktator Kublai Khans invasionsforsøg af Japan 1274 og 1281. Daniele Pe-

trella fra Napolis Universitet siger således:

– Han sammenblander de to invasionsforsøg. I sin beskrivelse af den første invasion fortæller han, hvordan skibene blev ramt af en orkan, da den forlod Korea og før den nåede Japan. Men det skete rent faktisk i 1281 – og er det realistisk, at et øjenvidne, som Marco Polo sagde han var, kunne sammenblende disse to togter, når der var 7 års forskel?

Daniele Petrella leder et internationalt forskerhold, der er udsendt til Japan. Det er lykkedes forskningsholdet at finde resterne af Khans flåde og ifølge Petrella, så er antallet af skibe meget anderledes end det antal, som Marco Polo beskrev i sin bog. Marco Polo skrev om femmastede skibe, men Petrella siger, at der kun var tale om tremastede skibe:

– Det var under vore udgravninger, at vi kom i stadig stærkere tvivl om, hvorvidt Marco Polo var troværdig, siger hun til den seneste udgave af det italienske historiemagasin og fortsætter:

– Han beskriver Kublai Khans skibe og omtaler den tjæremasse, der blev brugt til at gøre skibene vandtætte med. Han bruger ordet *chunam*, men hverken i Kina eller Mongoliet er der sådant et ord. Derimod er det persiske ord for denne tjære netop *chunam*. Og det er ligeledes bemærkelsesværdigt, at han ofte bruger persiske navne til at beskrive lokale steder i Kina eller Mongoliet.

Marco Polo hævder i sin bog, at han arbejdede som udsending ved Kublai Khans hof, men hans navn dukker ikke op i et eneste dokument. Den italienske skepsis er dog ikke ny. Tidligere har britiske historikere udtrykt samme skepsis. Allerede i 1995 skrev Frances Wood, der var leder af den kinesiske afdeling på *British Library*, en bog med titlen »Rejste Marco Polo til Kina?« I bogen argumenterede hun ligeledes for, at Polo ikke nåede længere end til Det sorte Hav, og at hans kilder var persere.

Hun påpegede dengang, at selv om hans rejsekildring beskæftiger sig med kinesernes dagligdag, så var der ikke omtale af så afgørende ting som kvindernes bundne fødder, spisepinde, te eller Den kinesiske Mur. Frances Wood fastholder i dag sine holdninger og siger til vestlige medier:

– Der er intet i Venedigs arkiver, der synes at vise, at Polo havde forbindelse med Kina, og intet i Kina dokumenterer eller sandsynliggør, at han har været der.

Men der er stadig mange forskere, der mener, at Marco Polos mange oplysninger om Kina kun kan være registreret af en mand, der var der. ■

**Bent Blüdnikow**

Artiklen blev bragt i *Berlingskes* netavis [www.b.dk](http://www.b.dk) - 18.08.11.



Djargaltuya har travlt med at sy overtøj i familiens teltbolig i Khan-Uul-distriktet lidt uden for Ulan Bator. 16.000 mennesker bor her, heraf mange fattige immigranter fra Mongoliets landområder. Foto: Anna Klitgaard

## Fra steppe til storby

På godt to årtier er Mongoliet gået fra at være en sovjetisk satellitstat til et vestligt orienteret kapitalistisk land. De nye tider har været vanskelige for mange af indbyggerne. En af dem, der har klaret omvæltningerne nogenlunde, er Djargaltuya.

Det er 7 år siden, at Djargaltuya kom med sine to sønner og mand til hovedstaden, Ulan Bator, fra den vestlige del af Mongoliet. Rejsen havde de betalt ved at pantsætte familiens eneste uldtæppe, og med sig havde de blot én kuffert. Det var sommer, så uldtæppet, som de havde fået 35.000 tögrög (150 kr.) for, havde de ikke brug for med det samme.

På landet havde de levet som nomader. De havde spist kød og mælk

fra deres husdyr og havde syet tøj fra huderne. Fire hårde vintre havde dog taget livet af dyrene. Uden dem havde de ingenting at leve af, og som mange andre fra området tog de bussen de 1300 kilometer ind til byen.

Mødet med Ulan Bator blev hårdt. Uden penge, et sted at bo, mad eller andre ejendele, end hvad der kunne være i kufferten, var de blot en familie blandt mange, der forsøgte at overleve. De hårde vin-

tre havde ikke blot ramt Djargaltuyas del af Mongoliet, men overalt i landet, og fra alle hjørner strømmede nomaderne nu til byen.

Her var der allerede overfyldt af fattige mennesker, for efter en revolution, der forandrede landet fra kommunistisk til kapitalistisk stat på få måneder, var de statsejede fabriker lukkede, og alle arbejderne sendt hjem, forklarer Bulgan Njama, der arbejder som projektleder ved den lokale organisation »Det



Fattige distrikter som Khan-Uul ligger rundt om Mongoliets hovedstad, Ulan Bator. Op mod halvdelen af byens indbyggere menes at bo i disse områder.

Foto: Anna Klitgaard



Sociale Partnerskabs Netværk« i Mongoliet og opbygger netværksgrupper for kvinder.

– Omvæltningen var radikal. Fra den ene dag til den anden forsvandt sikkerhedsnettet under befolkningen. Der var ingen understøttelse at hente, og alle skulle vænne sig til den nye orden. Det var svært, for folk havde ingen penge eller viden om det nye samfund at stå imod med.

Djargaltuya kendte dog ét menneske i storbyen – sin onkel, som havde en bod på Naran Tuul-markedet. For ham kunne hun sy lidt, og hun forsøgte gennem banken at få et lån til at etablere en forretning for at forsørge sin familie, men de sagde nej. Djargaltuya kunne ikke stille sikkerhed, og dermed var hun en for stor risiko for dem.

Gennem en adventistkirke fik hun penge til at købe materialer til at sy mongolernes traditionelle overtøj, dell. Og det viste sig, at hun var god til det. Sammen med sin mand satte de sig for at spare op til et telt, for familien havde stadig ikke tag over hovedet, og med to drenge var det svært at få dagligdagen til at fungere, husker Djargaltuya.

– I begyndelsen var det meget svært. Vi havde ingen penge og måtte leje en ger, men det var dyrt. Så vi satte os for at spare op og få vores egen – det var det første mål.

Igennem onklen fik Djargaltuya nogle kontakter på markedet, som ville sælge hendes produkter. Både i byen og på landet. Dog tog det tid at producere tøjet, og det var et ensomt arbejde at sy alene hele tiden, så i

2007 fandt hun igennem »Det Sociale Partnerskabs Netværk« sammen med fire andre kvinder i gruppen *Uran Shaglaa*, der betyder de dygtige syersker. Alle bor de i Khan-Uul-distriktet, så de kan hjælpe hinanden både med arbejdet og i fritiden. Og det har betydet meget for Djargaltuya, siger hun.

– I dag hjælper vi hinanden, så jeg kan nå tre dell om dagen eller mere op til højtiderne. For hver får jeg mindst 35.000 tögrög. Min mand syr også stadig, så nu begynder det at gå fremad. Men vi har stadig mange mål, som vi ikke har nået.

Et af dem er at flytte i lejlighed. I geren er der ikke indlagt vand, og toilettet er udenfor. Om vinteren, hvor 45 minusgrader ikke er ualmindeligt, er det koldt.

Drømmen er ikke uopnåelig, for en del af gruppens arbejde er at spare op. Næsten uanset hvor lidt kvinderne kan lægge til side, så er det vigtigt, at de gør det, for kun på den måde kan de med tiden udvide forretningen eller låne til andet, forklarer Bulgan Njama.

– I dag har vi grupper, hvor kvinderne yder lån til hinanden. Så kan ren-

terne indgå i opsparingen, og de får mere ud af det end ved at betale dem til banken. Vi har nu 198 grupper over hele landet, og de stærkeste kvinder i dem hjælper andre nye grupper med råd og kontakter. Så det er et godt netværk for folk som Djargaltuya.

Djargaltuya ville da heller ikke være gruppen foruden. Den har givet hende mulighed for at få hjælp til at købe billige symaskiner, og hun kan nu sammen med de andre begynde at se sig om efter andre salgskanaler for sine varer. Men vigtigst af alt har hun nogen at drømme med, for hendes største ønske er at se drengene få en god uddannelse. Så skal de nemlig ikke lide, som hun og hendes mand gjorde det for 7 år siden, da de med kun en kuffert i hånden kom til Ulan Bator med bussen og ikke anede, hvordan de skulle klare sig i storbyen. ■

**Anna Klitgaard**

Anna Klitgaard er freelance journalist [www.cosmo-journalism.com](http://www.cosmo-journalism.com). Artiklen blev bragt i *Kristeligt Dagblad*, 05.08.11.

# Mongolske shamaner i arbejdstøjet

*På en rygsæk-rejse rundt i Asien i midten af 1990'erne haunchede den unge Curth Thraeschouw for en kortere tid i Mongoliet, hvor han tilfældigt blev bekendt med nogle mongoler, som havde forbindelse til shamaner.*



Mine mongolske bekendte tog mig med en tidlig lørdag morgen i sommeren 1997 til et sted nord for Ulaanbaatar. Efter en times kørsel eller mere stillede vi bilen og måtte gå den sidste halve kilometer for at nå stedet. Vejret var ikke det bedste, ingen sol, kun gråt og lidt støvregn nu og da.

Hvor et vandløb lavede en bue og skiftede retning i en åben grøn dal, voksede en gruppe tynde træer, måske 9-12 stykker. I to meters højde var denne ensomme gruppe træer blevet pyntet med blå *hadak'er* og farvede tøjstrimler. Gruppen af træer stod så tæt ved vandløbet, at kun en enkelt person kunne passere ad gangen uden at få våde fødder.

Vi var ikke de første. Der var allerede mange mennesker samlet omkring den pyntede trægruppe. På grund af sprogproblemer – mine bekendte talte ikke de samme sprog, som jeg kunne og omvendt – så blev jeg ikke helt klar over, hvad der foregik.

Ikke langt fra trægruppen lå et lille lærredstelt, hvor en shaman havde sine ting og var i gang med at tage sit udstyr på. Det viste sig, at der var to shamaner til stede. Den ene shaman var en ældre Darkhat-mongol-mand fra Khövsgöl Aimag. Den anden var en ung kraftig Buryat-mongol-kvinde.

Nogle mongoler ville samle sig omkring den ene eller den anden

shaman for at spørge om råd på deres problemer. Man kunne se, at de forsøgte at få lidt privat rum ved shamanen, men der var for mange som ville til, så der blev ikke nogen privat konsultation. På grund af vandløbet var pladsen for lille til de mange mennesker, så det var ikke muligt at komme tæt på shamanerne for dem, som ville tale med dem.

Mit ikke eksisterende kendskab til det mongolske sprog gjorde det umuligt for mig at fatte, hvad der blev talt om, selv om jeg nu og da kunne høre ordene. Da mongolerne til sidst var færdige med at tale med shamanerne, velsignede de to shamaner hele gruppen ved at tromme løs på deres trommer og gå rundt om de pyntede træer.

## Darkhat-shamanen

Den gamle Darkhat-shaman bar en cylinderformet hat, altså en hat uden top og åben opefter. På hattens øverste kant sad der tre bomuldsfigurer hver lavet af tre runde klumper oven på hverandre holdt sammen indvendig af en tynd pind eller fjer. Det lignede lidt et hovedtøj, som buddhistiske lamaer bruger ved specielle lejligheder.

Midt på forsiden af hatten sad en sølvfarvet rund metalskive med en guldfarvet kant. Det var ikke muligt







at se, om der var et mønster på skiven. Hattens nederste kant var dekoreret med en række små røde, grønne, brune og gule påsyede kugler. På hver af hattens sider sad der en sølvfarvet figur, som lignede et kinesisk skrifttegn bestående af tre vandrette linier krydset af en lodret linie. Foran ansigtet hang der fra hattens forkant korte og spredte frynser, som dækkede shamanens ansigt. En beskyttelse mod ånde onder. Fra hattens sider og bagkant var påsyet mere tætsiddende frynser, som var længere og nåede ned på shamanens skulder.

Darkhat-shamanen bar en mørkerød dell-lignende dragt med en orange, bred kant omkring halsåbningen. Langs denne orange kant hang der en tæt række blå stoffrynser, måske 10 cm lange. Hvor slidisen i siden åbnede sig, så det ud,

som om shamanen bar et stribet forklæde, som det kendes fra gifte tibetanske kvinder. Men da jeg kun kunne se en stump af det, kan det også have været noget andet, men vandret stribet var det i rød, brun og sort.

I sin venstre hånd havde shamanen en dobbelttromme af den slags, de buddhistiske munke bruger, og som man kan spille på med én hånd ved at svinge trommen fra side til side, så en lille kugle i en snor kan ramme trommeskindet. Fra trommens håndtag hang farvede slipslignende bånd, hvilket også er typisk for de buddhistiske munkes dobbelttrommer. I sin højre hånd holdt shamanen en lamaistisk bronze-klokke. Det var tydeligt, at denne shaman var influeret af buddhismen og derfor tilhørte det, man populært kalder en gul shaman.

Den orange kant var meget bred på ryggen, stadig kantet med blå frynser. På hver skulder en gul cirkel, måske sol og måne? Fra skulderen hang lange stof-»slanger« i rødt, blå, grønt, hvidt og sort. Der hang også i hver side et bredt stykke grønt stof med mønster på i gult, rødt og hvidt. Midt på ryggen var fæstnet et stykke træ, hvorfra der hang to dyreskind, som lignede hunde eller ulve. Der var også nogle bronzeting sat fast på træstykket. Et af dem kunne ligge et bronzespejl.

### Buryat-shamanen

Den unge Buryat-kvinde-shaman bar en hat med nogle få fjer i toppen. På hattens forside var der påsyet tre perler på en rund skive med hvid kant. Hatten var dekoreret med tre rækker bånd med indvævede





blomstermønstre. Langs hattens kant hele vejen rundt var indsyede perler og små metalkugler. Nogle af perlerne hang ned over shamanens pande til øjenbrynene. Fra hattens forkant hang lange frynser (blå, hvide, grønne), som endte i en kugle. De hang meget spredt og skjulte ikke hendes ansigt.

På brystet bar hun et gult forklæde, som midt på havde en guldfarvet rund skive på hvid baggrund. Det kunne være et symbolsk beskytterspejl. Fra hendes talje hang mange bånd med blomstermønstre på, samme slags som var brugt på hatten. De hang fra et bælte, hvori der også var syet perler og metalbjælder. Om disse bånd skulle symbolisere slanger, ved jeg ikke. Jeg kunne ikke spørge.

Hen over hendes ryg hang der på dragten et stykke metal. Fra den hang der flere magiske »nøgler« og noget sort dyreskind. Fra hendes skuldre hang blå hadaker og flere bånd med blomstermønstre på. Når hun bevægede sig rundt i sin dans, spredtes alle bånd og hadaker i luften omkring hende, hvilket gav hende et eksotisk og magtfuldt udseende.

Buryat-shaman-kvindens tromme var helt rund (tamburin-form) med skind på den ene side, hvorpå der udvendig var malet et billede af en hest i en hvid ring. Selve trommen holdt hun med sin højre hånd på et indvendigt korsformet håndtag, hvorfra der hang blå og hvide hadaker. Det indvendige håndtag var pyntet med små bjælder. Trom-

mestikken så ud til at være et stykke træ ombundet med en blå hadak.

Da ceremonien var overstået, og folk begyndte at forlade stedet, tog Buryat-shaman-kvinden sit arbejdstøj af og klædte sig i noget mere afslappet beklædning, et lyserødt joggingsæt. Det fik jeg desværre ikke noget billede af. Havde jeg kun set hende i jogging-udstyret ville jeg aldrig have tænkt på, at denne fyldige kvinde var en shaman. Men ting er ikke altid, hvad de ser ud til at være. ■

Tekst og foto:  
**Curth Thraeschouw**

Se også artiklen *Velsignet af en shaman* i Ger 74, side 18-21.





## Telegrafingeniør Hans Christian Schiern byggede telegraflinien gennem Mongoliet - II

Mange danske telegrafingeniører har været i kinesisk tjeneste eller hos »Det Store Nordiske Telegraf-Selskab«. Her fortæller Daniel Bruun om Hans Christian Schiern (1853-1917), der anlagde telegraflinien gennem Mongoliet. Skulle der være nogen blandt Ger's læsere, som ved mere om disse danskere i kinesisk telegrajtjeneste, vil redaktionen meget gerne høre fra dem.<sup>1)2)</sup>

Til Schierns arbejder som telegrafingeniør kommer andre opgaver. I 1890-91 foretog Schiern flodopmålinger blandt andet på Sungari-floden og på grænsen til Østsibirien og støder på flodrøvere under arbejdet:

*Jeg sover med riflen under hovedpuden, og altid, når jeg går i land, må vi være godt bevæbnede og holde god vagt. Ja, røver-uvæsenet heroppe er en stor pestilens for landet.*

Midt i vinteren 1892-93 foretager han en rejse på 155 danske mil [1.170 km] mod nord for at etablere en forbindelse mellem kinesiske og russiske telegrafanlæg. Rejsen foregår i overdækkede slæder, indvendigt beklædt med skind:

*Alt i alt håber jeg at få det temmelig hyggeligt i min lille hule, om jeg må kalde den således. Hermed nogle få anordninger for rejsen: Ikke en dråbe spiritus at blive konsumeret, én cigar daglig at blive nydt efter aftensmåltidet og »last but not least« ikke spor af vand at*

*komme i berøring med ansigt eller hænder, såfremt det kan blive undgået. Ved daglig vaskning er man uhyre udsat for at blive angrebet af den bidende frost.*

Lige til 1893 færdedes Schiern på liniebygning, eftersyn af de etablerede linier osv. i disse nordlige egne op til Amur-floden og Sungari-floden, og det lykkedes ham, som sagt, ved sit arbejde at forbinde det kinesiske og russiske telegrafnet.

Af og til kunne Schiern gøre rejser til steder, hvor der boede europæere under hjemlige forhold, således i Newchwang. Det at tilbringe nogle dage eller måske uger i familier, hvor der var kvinder og børn, eller hvor livet levedes under engelske former, var for ham en stor glæde, og hans breve vidner om, hvor ofte han savnede familieliv<sup>3)</sup>, og hvor ofte hans tanker drog til hjemmet – men pligten kaldte ham snart atter til arbejde – en stor opgave var at løse.

### Rekognoscering 1893 af telegraflinien gennem Mongoliet og Gobi-ørkenen

I gamle dage førtes varer fra »Det midterste Kejserdømme« (Kina) til russisk område ad to store karavaneveje. Den ene gik gennem Manchuriet, den anden og vigtigste – den såkaldte »The-vej« – gik gennem Mongoliet fra Kalgan nord for Peking [Beijing] og endte i Kiakta, syd for Bajkal-søen i Sibirien. Den sibiriske jernbane berøvede den førstnævnte, ældgamle karavanevej sin betydning, men endnu var der en meget betydelig trafik på »The-vejen« gennem Gobi-ørkenen.

Langs denne rute skulle der nu af den kinesiske regering bygges en telegraflinie, hvorved der kunne opnås forbindelse mellem Kina og Sibirien uden om de ofte urolige egne i Manchuriet, og Schiern fik da den opgave at rekognoscere denne linie.

I august måned 1893 rejste han med damper op ad Amur-floden, »en i sandhed prægtig tur gennem

det vilde, bjergfulde, skovbeklædte land«, derpå videre mod vest i »tarantas«, forspændt med 3 heste, så med damper over Bajkal-søen til Irkutsk, hvorfra han straks gik sydpå til Kiakta på den russisk-mongolske grænse, hvor der boede russere og kinesiske købmænd. Byen Kiakta var midtpunktet for thehandelen mellem Rusland og Kina gennem Mongoliet.

Under ridtet videre sydpå blev han og hans ledsagere overraskede af yderst voldsomme snestorme i bjergene, men de mongolske førere fandt dog frem, og til sidst nåede man ned i Tola-dalen til byen Urga [Ulaanbaatar], hvorfra ørkenrejsen skulle tiltrædes, og hvor der i forskellige, adskilte kvarterer boede russere, kinesere og mongoler – i alt ca. 40.000 mennesker, varierende stærkt i antal, særlig på grund af mongolernes nomadiserende tilbøjeligheder. Den ene dag var de måske til stede i byen, og den næste var de borte, medbringende telte, gods og husdyr.

Byen var rundt om omgivet af høje bjerge, mod syd lå en stor skov, »Lamaernes hellige Land«, og i selve Urga var et stort lamatempel, og her boede – i øvrigt i en temmelig nymodens bolig – Hutukta eller Bugda, mongolernes øverste lama. Denne æredes som en guddom, i lighed med Dalai Lama i Lhasa (Tibet), som i øvrigt nogle år senere en tid søgte tilflugt hos sin guddommelige kollega i Urga. Denne sidste havde, da Schiern besøgte stedet, ingen udøvende magt over befolkningen, men så meget større moralsk indflydelse. Den civile regering udøvedes af to vicekonger, en mongolsk prins og en fra Peking udsendt mandarin, hvilken sidste især holdt et vågent øje med, at den hellige mand ikke blandede sig i regeringssager.

Det syntes som om Bugda, der var en ung mand, i modsætning til Dalai Lama, havde forstået at mo-



Lamatempler i Manchuriet. I forgrunden et gadekær med svin.

dernisere sin optræden. Om ham sagde man, at han beskæftigede sig med fotografering, at han gik på jagt<sup>4)</sup>, og at han endog interesserede sig for cykelsport. Han bar altid et gevær, thi det forlød, at han efterstræbtes af en ond kvindelig ånd, som søgte at bedåre ham. For at komme i forbindelse med ham tog hun sig stundom et dyrs skikkelse på – som oftest var det en vild okse. Når Bugda så dette dyr komme, greb han til geværet for at dræbe dyret, men den onde ånd forlod da ilsomt sin dødelige ham – og Bugda stod tilbage med geværet i hånd – udsat for nye angreb.

I øvrigt sagdes det i krogene, at Bugda slet ikke var nogen hader af kvinder. Han havde nemlig mindst to sådanne, men vistnok flere, med hvilke han levede sammen i al hemmelighed. »Men«, sagde lamaerne, »når alt kommer til alt, er han jo en gud, og han ved bedre end vi, hvad han har at gøre. Og det vedkommer ingen.« Lamaerne gjorde ligesom deres gud. Skønt cølibat var en forpligtelse for dem, havde de fleste dog en kvinde til »at passe deres hjord«, og lamaernes sønner gik under benævnelse af »nevøer«, lige-

som de katolske prælaters i gamle dage.

Schiern tøvede ikke længe i Urga, før ørkenrejsen begyndte. Fra den russiske grænse i nord ved Kiakta til Kalgan i syd fik den en længde af over 200 danske mil [1500 km].

### På vej over Gobi-ørkenen

Schierns rekognosceringsrejse ad karavanevejen gennem Gobi-ørkenen bragte et fortræffeligt grundlag for den liniebygning, han senere selv kom til at udføre. Han uddybede kendskabet til denne del af Mongoliet, som blandt andet Preschewalski og Sven Hedin før ham havde givet skildringer af.

Karavanevejen blev åbnet i 1669<sup>5)</sup> som den eneste tilladelige færdselsvej til Kina fra udenrigske lande, og siden dengang var den årlig blevet befaret af the-karavanerne, som gennemsnitlig brugte 33 til 35 dage til farten. Al transport af gods skete på kamelryg eller på kærret trukket af okser. Den rejsende, som ville passere denne besværlige og øde rute, brugte, når året





Ingeniør Schiern på vej gennem Gobi-ørkenen.

havde været fugtigt, og der var græs, en to-hjulet kærre, forspændt med 3 heste, men ellers, især om vinteren, store lukkede vogne, ligeledes to-hjulede, trukket af kameler. Undervejs sov man i vognene. Hurtigere end disse befordringer var den ridende post, som plejede at bruge 22 til 23 dage til turen.

Karavanevejen gik over Mongoliets højsletter, hvor kulden om vinteren nåede op mod 40° R [-50° C], og hvor til gengæld sommervarmen kunne stige til 35° R [44° C]. Nætterne var dog altid kolde. Særlig i det noget lavere midterparti af ørkenen var klimaet overordentlig tørt og regn en stor sjældenhed.

Der kunne gå år, uden at der faldt en dråbe vand, men storme var hyppige. På lange strækninger var næsten alt planteliv uddød. I dale og saltholdige lavninger spirede lidt græs frem, når det havde regnet, og mongolerne ilede da til med deres hjerde. Ensformigt, melankolsk og trøstesløst var det indtryk, Mongoliets stepper og ørkenen gjorde på den rejsende. Om sommeren på klare dage skinnede solen med voldsom glød, og ligesom i andre ørkener hævede der sig luftspejlinger i horisonten, og en gang imellem oplevedes den rejsende med synet af dyr. Store flokke af vilde antiloper dukkede måske op og strøg bort over sletterne. På visse steder

havde en mængde gnavere undermineret jordoverfladen.

Schiern så på sin vej en mængde ørne, høge og falke kredse over en del af ørkenen. Da han kom nærmere, opdagede han, at jordoverfladen på omtrent ½ kvadratmil var ganske undermineret af en lille gnaver, som fandtes her i millionvis, således at hestene sank i til bugen. Nogle få år efter, da han kom igen, var dyrene ganske uddøde. Mongolerne mente, at en pestagtig sygdom havde dræbt dem<sup>6</sup>.

Af og til sås også grupper af runde telte – en halv snes<sup>7</sup> stykker sammen – og mongolernes mænd og kvinder strejfede om til hest med deres hjerde, der kunne være meget store, på indtil tusinder af heste, dertil får og kameler, for når vinteren kom måske at søge op i bjergene. Mongolernes jurter eller telte var fortrinligt egnet til det omstrejfende liv. De var runde, bestod af to lag filt, udspændt på fletværk af træ, og de havde en åbning i toppen, gennem hvilken røgen kunne trække bort fra det åbne ildsted, hvor tørret gødning brugtes som brændsel (argol).

Mongolerne var gæstfrie og venlige i deres færd over for fremmede. Deres spise var mælkemad og fårekød, af hvilket kolossale kvantiteter kunne forsvinde i en mongolmave, når lejlighed gaves, men i øvrigt

kunne de ligesom kamelerne sulte i dagevis. Af hoppemælk lavede de en berusende drik (arak), og en gang imellem holdt de orgier i 2-3 samfulde dage, og da rådede en ubændig tøjlesløshed i jurten. Efter som der var mangel på kvinder endes flere mænd om en af dem. Schiern traf i et telt et tilfælde, hvor 3-4 mænd havde en fælles kone – og hun var ikke ilde. Der skulle endog være tilfælde, hvor dette polyandri dreves så vidt, at 5 til 6 ægtemænd måtte nøjes én og samme kone<sup>8</sup>.

Blandt børnene var der altid en dreng, som var bestemt til at blive lama. Han bar da kort afklippet hår. Mindst en trediedel af befolkningen hørte til denne præstestand, der levede af rige gaver og ofringer, som befolkningen gav den for at opnå dens velsignelse. En koloni af 1000 lamapræster boede sammen ved Tjorin i ørkenens nordlige del, endog i murede boliger, opført på en fjeldtop af vulkansk oprindelse. I øvrigt fandtes der i Gobi-ørkenen på karavanevejen kun fastboende folk – nogle få familier – ved Udde, omtrent midtvejs mellem Urga og Kalgan. De boede dog mest i telte. En enkelt telegrafstation hist og her med kinesisk personale er dog kommet til senere, da telegraflinien blev etableret.

Rejsedagene gik ellers langsomt og ensformigt. Så kom aftenerne med herlige solnedgange, idet himlen prangede i de prægtigste farver, og den store stilhed bredte sig over ørkenen.

Da Schiern havde rejst over halvdelen af ruten, skrev han følgende brev hjem:

30. oktober 1893

*Den værste strækning af ørkenen håber jeg, vi har passeret. Det har også været trættende på en strækning over 100 danske mil [750 km] at se dette øde, hvor øjet enten møder nogle gølge klipper eller høje og sletter, bedækkede med grus, og*

hvor hele vegetationen består af lavt krybende tjørne og tidsler eller et meget sparsomt lag græs. Siden jeg forlod Urga, har jeg ikke set et træ eller en busk. Ruten, vi rejser ad, er en af karavanevejene, der fører til Rusland.

Overalt langs ruten, hvor vand findes, er der gravet brønde til afbenyttelse for rejsende og de nomadiserende mongoler, men vandet i disse brønde er ofte så salt og svovlholdigt, at det er udrikkeligt for europæere, eller det er så blandet med uhumskheder fra de tusinder af får, heste og kameler, som altid færdes i nærheden af, hvor der findes vand, at man er ganske tilfredsstillet ved blot at holde næsen over en sådan brønd i et sekund, og man vender sig bort med væmmelse, selv om ens mave i dage har skreget efter vand. Under almindelige forhold findes her brønde med 5 til 10 miles [38-75 km] mellemrum, men ofte er afstanden fra brønd til brønd meget større. I den første uge efter vor afrejse fra Urga var jorden dækket med sne, som vi så samlede og tøede i vore kedler, og vandet, vi drak, var da nogenlunde rent og friskt, men senere har vi måttet tage vandet som det fandtes. Vi har passeret flere småsøer, hvis vand var så saltholdigt, at saltet afsætter sig i tykke lag langs med bredderne, hvor det bliver opsamlet i masser og forsendt til Kina.

Min karavane består af to kinesere, tre mongoler med tre heste og ti kameler. Sommeren har været meget regnfuld herude, derfor er ørkenen så rig på græs, at man kan føre heste med på rejsen. Under almindelige forhold er der ikke tale herom af mangel på foder. Det, man kalder god græsning her i Mongoliet eller ørkenen, og på hvilken de små mongolske heste holdes tykke og fede, ville man i Danmark kalde en afsveden græsmark, hvor en dansk hest ville friste en elendig tilværelse. Kamelen er følgelig det



Mongoler og russiske officerer fra Trans-Baikalien.

dyr, der egner sig bedst for ørkenen. Den kan gå dage i træk uden at æde eller drikke det mindste, dertil er den udholdende og stærk og kan med lethed bære sine 360 til 400 pund [180-200 kg] bagage eller varer. Jeg rider på hesteryg – dog har jeg også forsøgt mig på kamel – det går uafbrudt med bumpen og dunken uden ophør, og man befinder sig som siddende i en lille båd på et oprørt hav.

Mongolerne kender ikke det mindste til agerdyrkning, de lever udelukkende af at opdrætte får, kvæg, heste og kameler. Fåret er det vigtigste husdyr. Det giver dem kød til føde, skind til klæder og uld til deres telte. Kvæg, heste og kameler opdrættes kun til salg, dog holdes køer undertiden for mælkens skyld<sup>9)</sup>.

Under mit ophold i Urga købte jeg et godt filttelt, som jeg fører med mig, og hvori jeg bor. Det er i grundrids rundt og omtrent 10 fod [ca. 3 m] i diameter. Man sover på den bare jord, dog med et godt

underlag af filttæpper og skind. Alt i alt afgiver teltet en passende lun bolig, og jeg befinder mig vel deri.

Som brændsel haves kun tørret ko- og hestegødning. På denne rejse er jeg kommen til at se på en kokasse eller hestepære med ganske andre øjne end førhen. Veltørret gødning afgiver ganske udmærket brændsel for åbne ildsteder, som man er tvungen til at benytte her – den brænder let, udvikler kun ringe røg, og gløderne holder sig længe og afgiver en mild varme i teltet – men er gødningen lidt fugtig, da kan den rigtignok afgive røg, og det til gavns.

Jeg erindrer en aften, jeg sad i mit telt og tegnede, og var så optaget af mit arbejde, at jeg ikke mærkede, at teltet, bogstavelig talt, var fyldt med røg, før det blev vanskeligt for mig at se, og det endskønt jeg havde to lys stående ganske tæt ved mig. Da jeg vendte mig om, kunne jeg ikke engang se ildstedet. Det kan nok være, at jeg kom ud af teltet i en fart. Jeg befandt mig som en ud-



røget ræv. Dog er det vel et sjældent tilfælde, at ræven ryger sig selv ud!

På rejsen tilbragte jeg dagen på følgende måde: Lidt før solopgang kommer en mongol ind i mit telt og gør ild på fyrstedet. Når så temperaturen i teltet er steget lidt, er jeg hurtig på benene og kommer i en fart i klæderne. Mit hele toilette består i reglen i, at jeg gnider øjnene lidt med et håndklæde dyppet i et glas vand – når vi har vandmangel, bruges et tørt håndklæde. Derpå drikker jeg kaffe eller te, som det passer bedst, og spiser lidt tørt, koldt lammekød og et par stykker brød. Når »breakfasten« er fra hånden, bliver min seng og andre sager pakket ind. Teltet bliver derpå nedtaget, og det hele hurtigst muligt læsset på kamelerne.

Omtrent en halv time efter solopgang er vi i almindelighed færdige til afrejse. Jeg stiger så til hest og rider af sted, ledsaget af to mænd, også til hest, som bærer mine måleinstrumenter, våben med mere. Karavanen følger efter os. Mit arbejde er jo navnlig at kortlægge hele ruten og give en fyldig beskrivelse af landet, vi passerer, særlig med hensyn til, hvad der måtte være af interesse for telegrafvæsenet.

Jeg tilbagelægger gennemsnitlig 5 til 6 danske mil [38-45 km] om dagen. Når solen står over stedets meridian, gør vi gerne holdt et øjeblik og tager en lille »tiffin« (frokost) bestående af lidt konserverede sager og en kop opvarmet kaffe eller the. Man gør sig ingen ulejlighed med at komme bort fra ruten, men sætter sig ned midt på vejen.

Kort efter solnedgang stopper vi op for natten. Hvis mulig, vælger man gerne et sted, hvor der findes lidt læ for vinden og med lidt god græsning for heste og kameler. Teltene bliver rejst så hurtigt som muligt.<sup>10)</sup>

Hvor jordarten tillader det, bliver der gravet en rende rundt om teltet, og den opgravede jord lagt op



### Herbert F. Henningsen

(1876-1925)

I den kinesiske telegrafadministration var flere danskere ansat som rådgivere, og de var de eneste udlændinge, som var knyttet til den del af den kinesiske statsadministration. H. F. Henningsen var en af disse rådgivere.

Han var søn af etatsråd Jacob Henningsen (1849-1913), som var chef for Det Store Nordiske Telegraf-Selskab i årene 1883-1900. Jacob Henningsen var gæstgiversøn fra Nakskov, fik en uddannelse som jurist i Danmark, inden han gik ind i Store Nordiske, hvis øverste leder han endte med at blive i Kina.

Ved lange rejser i det indre Kina skaffede Jacob Henningsen sig kendskab til landet og skrev flere artikler om Kina til danske

blade. Desuden skrev han bøgerne »Det Himmelske Rige«, »Under Punkahen« og »Kina under Forvandlingens Tegn«, hvor han efter revolutionen i 1911 forsøgte at trække linierne op for den moderne Kinas udvikling. Sine sidste år tilbragte Jacob Henningsen i Danmark.

Om Herbert F. Henningsen står der i »De Danskes Vej« (2:299-300), at han var i kinesisk telegrafadministrations tjeneste i en lang årrække. Ved en bestemt lejlighed udviste han et usædvanligt, personligt mod. Under urolighederne i Mongoliet 1912 red han ene mand ind i den mongolske røverhøvdinges store lejr dybt inde i ørkenen for at finde en forsvundet englænder, Grant, og nåede tilbage med beretning om, at Grant var blevet skudt, fordi han ville forsvare sin kinesiske tjener. Den britiske legation udvirkede, at røverhøvdingen blev straffet med døden.

Henningsen var den eneste dansker, der af den levende Buddha i Urga var tildelt titlen »Hertug af Mongoliet«, en titel han i øvrigt kun delte med den bekendte svensker Larson i Kalgan.

mod teltvæggene for at hindre vindens indtrængen under teltet. Det sidste er meget nødvendigt her, hvor det blæser dag efter dag, måneder igennem. Nå – teltet bliver så opvarmet, så godt det lader sig gøre, men ofte er kulden og blæsten så stærk, at det er ganske umuligt at få teltet, selv nogenlunde, opvarmet. I sidste tilfælde må man så tage nogle flere klæder på.

Jeg går straks i gang med at udregne de om dagen foretagne opmålinger, tegne samme ind på kortet, skrive rapport med mere. Det hele varer gerne 2 til 3 timer. Når jeg er

færdig med mit arbejde, kommer min »boy« med min »dinner« eller »supper«, og når den er ekspederet, tager jeg gerne en »smoke« – og så putter jeg mig ned. Således går det dag efter dag.

Endnu var der 10 dages rejse tilbage. Dagene gik, og endelig dukkede bjergtoppene frem i horisonten mod syd. Man nærmede sig de kinesiske grænsefjelde med den berømte 2700 år gamle grænsemur og efter at have passeret den og videre ned ad fjeldsiden, nåedes den ret store by Kalgan, hvor der boede ca.

150.000 kinesere, og i hvis nærhed russiske the-købmænd havde slået sig ned i et kvarter. Alle karavaneveje gennem Mongoliet endte her, og al transithandel mellem Kina og Mongoliet samt Rusland måtte passere dette sted.

Schiern udførte sin rekognoscering fra 20. september til 19. november 1893 – altså i løbet af 2 måneder, med en gennemsnitsfart af ca. 5½ danske mil [41 km] daglig.

(fortsættes)

### Daniel Bruun

#### Noter

1) Redigering, kommentarer i [parentes] og fodnoter ved Rolf Gilberg. Teksten er omskrevet til nudansk skrivemåde. Citaterne fra Schierns breve er Daniel Bruuns valg.

2) Kilde: Denne artikel er sammenskrevet fra to lidt forskellige tekster, Daniel Bruun har skrevet om emnet. (1): Daniel Bruun (1925): *En Dansk Foregangsmand i Østen*. Gads Danske Magasin, Dansk Tidsskrift, Ny Række, 19:579-592 og 635-648 (København: G. E. C. Gads Forlag). (2): Daniel Bruun (1927): *Fra de sidste Tredive Aar. Verdensudstilling i Paris. Krigskorrespondent i Østen. Under Sikringsstyrken. Afstemningen i Slesvig. Erindringer med Dagbogsskitser og Fotografier*. 227 sider (København: Gyldendalske Boghandel). Om Schiern side 137-153. Tekst i kursiv er de citater fra Schierns breve, Bruun valgte at gengive.

3) Når Schiern har det så godt i en familie, kan det undre, at han aldrig skaffede sig en selv.

4) Buddhister må ikke slå noget levende ihjel, så det var ikke korrekt for en lama at gå på jagt.

5) Manchuerne erobrede Kina og Mongoliet i 1644 og havde magten dér til 1911.

6) Man ser ofte i naturen, hvor en dyreart, som på grund af mangel på fjender formerer sig til meget store flokke, på et tidspunkt bliver voldsomt formindsket igen, fordi dyrerne overspiser og derefter sulter ihjel.

7) En halv snes = 10, hvilket er mange telte. Ofte finder man kun 1-3 telte på en plads.



**Arthur Bollerup Sørensen**  
(1880-1932)

En anden medarbejder ved Det Store Nordiske Telegraf-Selskab i Kina var Arthur Bollerup Sørensen, som fødtes den 8. december 1880 i Singapore som søn af skibskaptajn Sørensen og Anna Alexievna Lopato, født 1889 i Rusland.

Arthur tilbragte dog kun de allerførste år af sit Liv i Singapore, idet han som lille dreng (7 år) blev sendt til Danmark for at gå i skole i Sæby, faderens fødeby. Efter at have taget præliminærexamen blev han ansat i Det Store Nordiske Telegraf-Selskab, først i England og Rusland og derpå, i 1901, i Kina, hvor han tilbragte så godt som hele resten af sit liv, indtil 1931.

Som telegrafkontrollør fik han sin afsked og vendte hjem året før sin død i Lyngby den 5. maj 1932.

Allerede som ganske ung viste Arthur en afgjort lyst til at rejse, og lige fra begyndelsen af sit ophold i Kina foretog han de fleste af sine årlige ferierejser rundt i

landet og lagde således grunden til sit store og sjældent indgående kendskab til Kinas land og folk.

Arthur foretog sin første større rejse i Kina i forsommeren 1909. I det år skulle han til Danmark på sin første orlov. I stedet for at rejse hjem på den sædvanlige måde, med damper via Suez eller med tog via Sibirien, lagde han vejen over Gobi-ørkenen og spadserede på sine fødder fra Peking gennem Gobi-ørkenen, over mongolernes hellige stad Urga, til Kiachta (Maimaich'éng), som ligger på grænsen mellem Mongoliet og Sibirien.

Fra Kiachta tog han i trojka til Verkhne Udinsk i Sibirien og derfra videre til Europa med den transsibiriske jernbane. Turen fra Peking til Verkhne Udinsk tog ham omtrent 2 måneder. Hans eneste ledsager på vejen gennem Gobi-ørkenen var en mongol, af hvem han havde lejet den tohjulede kærre trukket af en kamel, på hvilken hans bagage blev befordret til den sibiriske grænse. Mere ved man ikke om Arthurs rejse gennem Mongoliet. Skulle der være en læser, som sidder inde med mere viden, vil redaktionen gerne høre om det.

Bollerup Sørensen er mest kendt for en af sine senere rejser, som gik til Tibet (april 1921 – juni 1922), om hvilken han har skrevet et 2-binds værk: »Ad Asiens ukendte Veje. En Beretning om en Rejse fra Shanghai til Egnene Nord for Lhasa og tilbage igen«. 512 sider (Gyldendal 1951).

8) Polyandri var udbredt blandt tibetnere. Ofte giftede en kvinde sig med en flok brødre. Prins Peter har skrevet både bøger og artikler om emnet.

9) Det virker, som om Schiern ikke har forstået den store betydning hoppe-mælken har for mongolerne, og at man

måler sin rigdom i antal heste, som har stor betydning som ridedyr.

10) Et par mænd kan rejse en ger på en time.





Suppen er nok ikke helt traditionel mongolsk mad, men den er blevet meget populær og serveres til store fester og begravelser. Man kan næsten ikke finde en café eller en restaurant, som ikke serverer huitsaa. Vores version af suppen er en mere mild »hjemmelavet« version uden friturestegte kartofler, kinesiske krydderier og fedt fra fedthalefår.



## Huitsaa

Suppe med kødboller, grønsager og glasnudler. Kan serveres med dampede boller eller med brød.

### Ingredienser: (6 personer)

#### Til kødboller:

250 g okse- eller lammekødfars  
1 æg  
1 spsk. mel  
1 lille løg  
1 fed hvidløg  
salt, peber

#### Til suppen:

300 g okse- eller lammekød  
¼ hvidkål  
4 mellemstore gulerødder  
4-5 mellemstore kartofler  
1-2 fed hvidløg  
1 mellemstort løg

2 små pakker tynde glasnudler (købes hos kinesisk købmand)  
ca. 1 liter koldt vand  
1-2 oksefond (fra Knorr)  
sojasauce  
salt, peber  
raps- eller solsikkeolie (4-5 dl)

### Tilberedning:

#### Kødboller:

Tænd ovnen på 200° C.  
Bland kødet med æg, hakkede løg og hvidløg, tilsat salt, peber og mel.  
Form små kødboller og sæt dem på bageplade. Bag dem midt i ovnen, indtil de er brune og færdige.

#### Suppen:

Snit grønsagerne og steg dem i en gryde i olie i ca. 10 min.  
Tilsæt skåret kød til grønsagerne og steg fortsat i ca. 10 min.  
Tilsæt vand, salt, peber, oksefond, sojasauce og kog i ca. 10 min., eller indtil grønsagerne er klare og bløde.  
Tilsæt kødboller og glasnudler og kog yderligere 3 min., indtil nudlerne er helt transparente.

De tidligere opskrifter i serien blev bragt i Ger 60, 61, 64, 65, 68, 70, 72, 74, 76. De i alt 10 opskrifter vil blive samlet til ét hæfte, som vil kunne downloades fra DMS' hjemmeside:  
[www.danskmongolskselskab.dk](http://www.danskmongolskselskab.dk)

# Takhiernes tilbagevenden

*Hesten har fra gammel tid været et symbol på styrke og mod i Mongoliet. Den mongolske vildhest takhiens tilbagevenden har derfor været en kilde til megen national stolthed.*

Den 15. juni ankom fire takhi-hestene til Khovd Aimag efter at have været undervejs i 20 timer i et fly fra Prag til Mongoliet. Hingsten og de tre hopper blev herefter transporteret til deres kommende hjemsted i Khomiin Tal i Dorvoljin Sum, Zavkhan Aimag. I flyet var hestene placeret i specialkonstruerede træ-kasser for at beskytte dem mod skader under transporten. Direktøren for Prags Zoo, en dyrlæge, en fotograf og en dyrepasser fulgtes med hestene i flyet. Det er tredje gang, at takhi-hestene er blevet genudsat i Khomiin Tal. Inden de sidstankomne blev sat fri i naturen, levede der 24 takhier vildt i Khomiin Tal.

Hvad var årsagen til, at takhi-hestene forsvandt fra Mongoliet, deres naturlige habitat, og kun overlevede i mange af verdens zoologiske haver? Den russiske opdagelsesrejsende, Przewalski, var den første, der rapporterede om takhi-hesten til verden. Derfor fik den det internationale kendte navn Przewalski-hesten. Takhi-hesten vakte interesse blandt europæere, og zoologiske haver i mange lande ønskede at avle på hesten. Derfor begyndte man at eksportere takhi-føl. Men når hopperne forsøgte at beskytte deres føl, og hingstene i deres forsvar af flokken gik løs på folk, blev de voksne individer skudt. Det taler man stadig om blandt de lokale.

Et stort antal heste gik også til i den hårde vinter i 1943, hvor *zud* (isbelagt snedække – red.) næsten udryddede bestanden.

Den naturlige takhi-bestand blev udryddet på grund af befolknings-tilvæksten, som førte til en øget konkurrence om levesteder mellem vildhestene og hyrderne med deres husdyr. Desuden førte den øgede efterspørgsel efter hestekød til en overdreven jagt på vildhestene. I 1968 var takhi-hesten udryddet i naturen, og kun omkring 150 individer var tilbage i zoologiske haver over hele verden. Som tiden gik, blev de overlevende takhier mere og mere tamme og indavlede.

Evzen Kus, der fik sin uddannelse på afdelingen for zoologi ved Karlsuniversitetet i Prag, har siden 1978 været ansat i Prags Zoo. I starten af 1990 begyndte han at føre en international stambog over Przewalski-hestene. Dr. Kus siger:

»Vi leverer fire unge og sunde takhi-hestene, én hingst og tre hopper i alderen 3-5 år, til Khomiin Tal. Vi har mere end 30 af disse heste i Tjekkiet, heraf 21 i Prag. Vi har haft et fortrinligt samarbejde med vores mongolske venner om at genindføre den sidste vildhest i den vestlige del af Mongoliet.

Zoologerne i Prag har den længste ubrudte tradition for at avle takhi-hestene. I 1921 kom de første Przewalski-hestene fra Tyskland til landbrugsgården ved Prags Universitet. Der kom fire føl til verden. Så blev der avlet to i 1932, Ali og Minka, der blev overflyttet til den nyåbnede zoologiske have i Prag. Det viste sig at få stor betydning, fordi Prags Zoo (sammen med Münchens Zoo) ved

afslutningen af 2. verdenskrig var det sidste sted, hvor der levede en avlsdygtig bestand.

Ved andre zoologiske haver døde de fleste af dyrene eller blev skudt (i Ukraine af tyske soldater), eller de overlevede, men var blevet for gamle.

I 1959 arrangerede Prags Zoo det første internationale symposium om beskyttelse af Przewalski-hestene. Siden da har Prags Zoo ført den eneste udgave af den internationale stambog for denne art.«

De første vildhestene, der vendte tilbage til Asien, kom i 1988 til Jim-sar-avlscenret i den kinesiske provins Xinjiang i den autonome region Uighur takket være et initiativ taget af den tyske forretningsmand Christian Oswald. Han donerede også penge til etablering af akklimatiseringscentret Takhiin Tal i Gobi B-nationalparken i Vestmongoliet.

I de sidste 10 år har arbejdet i Khomiin Tal bestået i at udvælge



Dr. Evzen Kus i selskab med en takhi i Prags Zoo.





habitatet og etablere de rette betingelser for at genudsætte dyrene. Man har udført feltstudier af naturen, miljøet og økonomien. Man har undersøgt floraen, vegetationen og bestanden af stand- og trækfugle i området ved Khomiin Tal, Khar Us-søen og bufferzonen. På basis af undersøgelserne viste det sig hensigtsmæssigt at indlemme Khomiin Tal i bufferzonen til nationalparken Khar Us Nuur (KUNNP), hvilket skete i 1999. I alt blev 25.000 hektar land grænsende op til Seeriin Nuruu-bjerget indlemmet i det lokale beskyttelsesområde.

Khomiin Tal anses for velegnet til genudsætning af vilde dyr på grund af det enorme og tyndt befolkede område. Tilmed var det et af de historiske steder, hvor takhihestene levede. Den sidste takhi blev observeret her i 1950'erne.

Takhiernes habitat ligger langt fra bebyggelse. I 2004 var 25.000 hektar »takhi-land« hegnet ind med elektriske hegn for at beskytte dyrene mod angreb udefra. For at spare på elledningerne blev beskyttelsehegnene i disse fjerntliggende områder koblet af den centrale energiforsyning og erstattet af solcellepaneler placeret langs hegnet. Takhi-

flokken har både sommer- og vinterstalde i området.

»Når antallet af dyr når op på 500, bliver takhi-flokken en naturligt selvbærende bestand. Arbejdet med at øge bestanden til dette antal og takhiernes videre skæbne ligger i hænderne på lokalbefolkningen«, siger dr. Evzen Kus.

*Hustai National Park* er nok det kendteste af de nu eksisterende tre habitater for takhierne. Med sin nære beliggenhed til Ulaanbaatar, sit righoldige dyreliv, 450 plantearter og dramatiske steppelandskab tiltrækker området økoturister, frivillige og forskere fra hele verden. Takhi-projektet, der blev sat i værk på hollandsk initiativ i 1992, har givet biologer en enestående mulighed for at studere takhien i naturen.

Dr. Evzen Kus tilføjer: »Jeg begyndte at studere takhihesten i 1970'erne. Min lærer studerede også takhierne. Vores zoo har stor erfaring med at føre bog over takhierne og vænne dem til naturen. Vi var de første til at introducere takhierne til Mongoliet, hvor de tilpasser sig deres oprindelige hjemland. Omkring 90% af de genudsatte takhieste har vænnet sig til deres nye levested, og det er et virkelig flot re-

sultat. Vi kan slå fast, at takhihestens hjemland er Mongoliet. Jeg var spændt på, hvor længe det ville vare, før en genudsat hingst ville have skabt en flok. Det viste sig imidlertid, at hingsten begynder at danne sin flok straks efter genudsætningen.«

Ifølge de seneste opgørelser findes der ca. 1900 Przewalskiheste i verden i zoologiske haver og i naturen. Den gode nyhed er, at mere end 400 lever frit i naturen i deres hjemland, den tørre asiatiske steppe i det vestlige Kina og den sydvestlige del af Mongoliet. ■

#### **Borkhondoin Indra**

*The Mongol Messenger*  
23,24(1040,1041):8-9 – 10.06.11

#### **Takhier i Danmark**

*Givskud Zoo* mellem Vejle og Give har en pæn bestand af avlsdygtige takhieste. Se mere på [www.givskudzoo.dk](http://www.givskudzoo.dk)

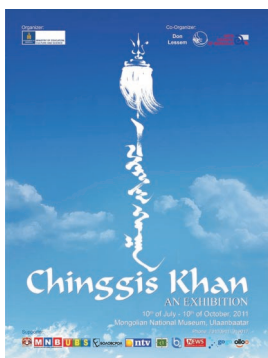
## Aktuelt

*The Mongol Messenger*  
rapporterer:

**Mongoliet kondolerer** 29.07.11  
Den 25. juli sendte statsminister S. Batbold et kondolencebrev til sin norske kollega Jens Stoltenberg i anledning af de mange døde og sårede som følge af bombningen og massakren i hovedstaden Oslo og på øen Utøya den 22. juli.

I brevet gav statsministeren udtryk for sin dybeste medfølelse med den norske statsminister, det norske folk og de afdødes familier og pårørende. »Det er mit håb, at vold og drab, der har til formål at ødelægge den socialdemokratiske bevægelse, frie valg og et fredeligt liv, ikke bliver en trussel mod det norske folk«, stod der bl.a. i brevet.

Den 28. juli sendte præsident Ts. Elbegdorj et kondolencetelegram til hans majestæt kong Harald V af Norge.



**Chinggis Khan** 29.07.11  
Nationalmuseets udstilling om Chinggis Khan åbnede 10. juli og varer til 10. oktober. Udstillingen, der viser højdepunkter fra perioden under Chinggis Khan og det mongolske imperium, rummer sjældne genstande fra både USA og Mongoliet. Mange af genstandene har aldrig før været udstillet.

Udstillingen har været på turné siden 2009 og er set af 300.000 be-

## Gratis genhusning til beboere i nyt mikrodistrikt



Grundstenen til et nyt mikrodistrikt, »100 Ail«, blev lagt i slutningen af maj i Ulaanbaatars Sukhbaatar Distrikt. Området, der dækker et areal på 1,4 hektar, rummer syv toetages lejligheder opført i 1946. De er uden toilet og indlagt vand – hverken koldt eller varmt – og der er ingen kloakering.

I første omgang skal området ryddes for gamle bygninger, og

beboerne vil blive genhuset i nye komfortable lejligheder, uden udgifter for dem.

Det nye mikrodistrikt indgår i regeringens boligprogram, »Bolitil 100.000 familier«, som er en masterplan for et større boligområde, der forventes færdigbygget om 5 år.

*The Mongol Messenger*  
23,24(1040,1041):6 – 10.06.11





## Røgfri ovne med rabat til Ulaanbaatar



Den 15. maj fyrede statsminister S. Batbold op i den første energibesparende ovn, da han deltog i aktionsdagen »Ren Luft«.

»Sommeren er på vej, men snart står vinteren atter for døren«, sagde han. »Luftforurenin-

gen er virkelig noget af det, der bekymrer hovedstadens befolkning. Vi må løse dette problem i fællesskab.

Siden 2009 har regeringen arbejdet med at løse problemerne med luftforureningen. I samarbejde med MCA (*Millenium Challenge Account*) har vi vedtaget at bruge den amerikanske bistand til bl.a. at reducere luftforureningen i Ulaanbaatar. MCA har besluttet at bevilge 285 mio. dollars i bistandshjælp, og 47,2 mio. af dette beløb skal gå til »Ren Luft« projektet for at reducere luftforureningen.

I dag begynder vi at indføre den røgfri ovn, som er konstrueret til at reducere luftforureningen med 80%. Regeringen tilbyder byens borgere ovnen med en rabat på 45-77%. Det gør vi for at belønne de husholdninger, der ønsker en ren luft«, sluttede statsministeren,

idet han opfordrede alle til at deltage i kampagnen for ren luft.

Allerede i år planlægger man at forsyne mere end 70% af husstandene i hovedstaden med røgfri ovne af denne type. I fremtiden skal samtlige husstande i ger-distrikterne også udstyres med disse energibesparende, røgfri ovne.

Undersøgelser viser, at 40% af en families indtægt bruges til brænde eller kul. Eksperter har beregnet, at røgfri ovne kan nedsætte energiforbruget med 30%. Den nyudviklede ovn er i stand til både at opvarme en ger med 5-8 vægstykker og huse.

Projektet, der for alvor går i gang i Chingeltei-distriktet til oktober, vil blive udbredt til alle fire distrikter i hovedstaden. Med rabat kommer ovnen til at stå den enkelte husstand i 70.000 tg. [290 kr.]. Der bliver også mulighed for at forære familie, venner og ansatte i en virksomhed et gavekort til ovnen.

*The Mongol Messenger*  
20(1037):5 – 20.05.11

søgende i Singapore og USA. Den består af mere end 150 pragtgenstande fra samlingerne i det mongolske nationalmuseum, Militærmuseet, Nationalbiblioteket, museet i Kharkhorin og fra en række private samlere. Udstillingen er opbygget efter moderne formidlingsprincipper med vægt på multimedia og interaktion med publikum.

**Kontakt til Tuva** 05.08.11  
Der blev i begyndelsen af august 2011 underskrevet en samarbejdsaftale mellem Mongoliet og den russiske republik Tuva om forhold vedrørende handel, økonomi, teknologi, videnskab, kultur og græn-

sespørgsmål. Underskrivelsen, der fandt sted i byen Ulaangom i Uvs Aimag, blev foretaget af formanden for Tuva-republikkens regering, Sholban Kara-ool, og borgmesteren for Uvs Aimag, E. Tsaschikher.

Med sin grænse til Den russiske Føderation har Uvs Aimag stor interesse i et godt naboforhold til Tuva. Det viser sig bl.a. ved, at unge fra den mongolske provins tager på studieophold ved tuvinske universiteter og institutter, og at Tes Sum forsynes med energi fra Tuva.

Tuva åbnede sit repræsentationskontor i Uvs i 2003, og Mongoliet har arrangeret udstillinger i Tuva. Desuden har der været afholdt adskillige festivaler og konferencer.

### Første kul til Kina 12.08.11

Den 4. august begyndte Mongoliet at eksportere kul til Kina fra den østlige Tsankhi-blok, der ligger ved de enorme kulforekomster i Tavan Tolgoi. Ifølge en aftale mellem minens statsejede operatør *Erdenes Tavan Tolgoi LLC* og *Chinese Chalco Ltd.* og *Jinan Steel* kørte i alt 40 lastbiler hver lastet med 100 ton kokskul mod grænsen til Kina i syd. Det mongolske selskab fik en forudbetaling på US\$ 250 mio. mod at levere kul til de kinesiske firmaer under særligt begunstigede vilkår. Desuden vil japanske og sydkoreanske firmaer få leveret 30% af kullene fra øst-Tsankhi.

Fra regeringens kabinetsmøde 25. maj:

## Massive miljøproblemer i Gobi

Forløbet af de store anlægsarbejder i Ömnögov Aimag kræver nu regeringens indgriben. Mineselskaberne skal tvinges til at samarbejde om at anlægge én hovedvej i stedet for hver sin vej. Statsminister S. Batbold benyttede mødet til at nedsætte en arbejdsgruppe, der fik til opgave at udarbejde en prioriteret plan for energiforbrug, infrastruktur og byudvikling. En plan forventedes at ligge klar i løbet af 14 dage.

Efter at have hørt borgmesteren for Ömnögov Aimag, B. Badraa, aflægge rapport pålagde statsministeren de lokale aimag-myndigheder at bilægge de opståede konflikter mellem de private interesser i lokalområderne, at forhindre misinformation og misforståelser i at opstå, at sørge for at det lokale Tavan Tolgoi selskabs aktiviteter foregår i fuld åbenhed, om nødvendigt at skifte forretningsstruktur og ledelse, og at få selskabet til at deltage i de store anlægsarbejder i Gobi.

De relevante ministre blev ligeledes opfordret til at undersøge behovet for at bygge flere hospitaler, skoler og børnehaver, fordi befolkningstallet i Khanbogd og Tsogtsetsii Sum er nået op på 10.000.

Kabinetsmedlemmerne var særdeles kritiske over for myndighederne i de to sum for i mere end 2 måneder ikke at have været i stand til at anvise et ledigt areal til at forlænge en vandledning, der er helt nødvendig i forbindelse med byggeriet i Gobi. Myndighederne forsvare sig ofte med, at licenshaverne ikke kan blive enige om friarealerne.

Dertil svarede kabinetsmedlemmerne, at regeringen har mulighed for at gribe ind over for dem, der modarbejder den nationale udvikling, samt fjerne ansvarlige embedsmænd fra deres poster. Borgmester Badraa lovede ministrene at løse problemet inden 28. maj og melde tilbage til kabinettet.

Desuden blev der stillet spørgsmål om den aktuelle situation i forbindelse med transport af kul på 500 tunge lastbiler fra minen i Tavan Tolgoi, en transport der skader miljøet og terrænet og koster menneskeliv. Dertil svarede borgmesteren, at lastbiltrafikken hvirvler meget støv op, hvilket standser plantevæksten, dyrene løber væk, og befolkningen har problemer med at blive i området. Derfor er anlæggelsen af en jernbane den bedste løsning.

Ministrene mente, at hvis det allerede nu er svært for befolkningen at bo i området, bør selskaber, der udvinder og transporterer kul uden at anlægge asfalterede veje, godtgøre hyrderne deres udgifter til at flytte deres vinter- og forårskvarter, grave brønde og foretage andre afhjælpende foranstaltninger.

Ved mødets afslutning betonedes statsministeren i kraftige vendinger, at regeringens politik og beslutninger under ingen omstændigheder må fejle i de nedre og nederste administrative lag på grund af private interesser og politiske holdninger.

*The Mongol Messenger*  
21(1038):3 – 27.05.11

## Oyu Tolgoi har vokseværk

10 år er gået siden mineselskabet *Ivanhoe Mines* gjorde et enormt guld- og kobberfund i Oyu Tolgoi. I forbindelse med fejringen af jubilæet udtalte grundlæggeren af selskabet, adm. direktør Robert Friedland: »Oyu Tolgoi er allerede en af mineindustriens store succes historier takket være de mange mennesker, der har deltaget i efterforskningen og udviklingen af minen.

Det hele begyndte med et solidt internationalt samarbejde mellem en gruppe geologer, der var overbevist om, at Oyu Tolgois grønfarvede

klipper gemte på en dybere hemmelighed. Vore egne geologer begyndte at bore i 2000 og løftede efterhånden »låget« på en helt række mineralforekomster, der nu strækker sig over 23 km. I dag gør en arbejdsstyrke på over 14.000 dygtige medarbejdere drømmen om Oyu Tolgoi til virkelighed.«

Friedland erindrede om, at *Ivanhoe Mines* i sin pressemeddelelse af 17. juli 2001 havde meddelt, at man havde opdaget en »potentielt betydningsfuld guld, kobber og molybdæn mineralisering« ved Oyu Tol-

goi (Turkis-højen). Det skulle vise sig at være stærkt underdrevet.

I alt er der siden efterforskningen begyndte i 2000 boret omkring 940 km borekerne. Tre borerigge er fortsat i gang. De indtil nu opgjorte forekomster rummer ca. 18,4 mio. ton kobber og 20,9 mio. ounce guld med en estimeret mulighed for yderligere at finde 18,4 mio. ton kobber og 25,3 mio. ounce guld.

Friedland regner med, at minen vil udvikle sig til at blive blandt verdens tre største kobber-guldminer. Kommerciel produktion er planlagt til at begynde i 2013.

*The Mongol Messenger*  
29(1046):6 – 22.07.11



# Nyt fagligt uddannelsescenter for mineindustrien



De officielle deltagere ved det første spadestik beundrer modellen af det nye uddannelsescenter i Nalaikh.

Undervisningsminister Yo. Otgonbayar, formand Galsan Batsukh og Cameron McRae, præsident og CEO for *Oyu Tolgoi LLC*, samt talrige andre både nationale og lokale dignitarer overværede den 8. juli 2011 det første spadestik til et nyt, fagligt uddannelsescenter i Ulaanbaatars Nalaikh-distrikt. Centret vil blive Mongoliets største fagskole og være det første uddannelsescenter af sin art i mere end 35 år. Undervisningsprogrammerne er planlagt til at skulle uddanne tusindvis af unge mongoler.

Nalaikh-komplekset, der er ét af tre uddannelsescentre, som *Oyu Tolgoi* har under opbygning i Mongoliet, er et resultat af selskabets forpligtelse til at uddanne, oplære og beskæftige mongoler. Nogle af uddannelsesprogrammets første kandidater var til stede for deltagelse i markeringen af starten på byggeriet.

*Oyu Tolgoi* investerer i alt 114 mia. tg. [473 mio. kr.] i uddannelsesprogrammet – svarende til ca. 41.000 tg. [170 kr.] pr. indbygger i

Mongoliet – over en 5-årig periode fra 2010-15.

Henvendt til de forsamlede sagde undervisningsministeren: »Jeg er glad for at være her i dag for at markere starten på *Oyu Tolgoi*'s engagement. Vores fælles indsats vil bidrage til at nå regeringens mål om at tilbyde korterevarende kvalitetsuddannelser til befolkningen og skabe beskæftigelsesmuligheder ved de store udviklingsprojekter. Jeg tror på, at den nye fagskole, vi har markeret starten på i dag, vil blive et af de største og mest fremragende videncentre både med hensyn til arkitekturen og uddannelsen af højt kvalificerede specialister.«

Den administrerende direktør for *Oyu Tolgoi LLC*, Cameron McRae, talte om den faglige uddannelse som et naturligt led i selskabets ønske om at være part i den langsigtede udvikling af den mongolske økonomi: »Vi er stolte af at investere i dette faglige uddannelsesprogram i verdensklasse, som er det største af sin art, der nogensinde er etableret i

Mongoliet. Vi er 100% indstillede på at uddanne og beskæftige mongoler og hjælpe regeringen med at løfte det faglige uddannelsesniveau i landet. De fagskoler, vi opfører, vil gøre det muligt for tusinder af unge mongoler at kvalificere sig til gode jobs.

Over en 5-årig periode vil uddannelsesprogrammet omfatte 5000 mongolske lærlinge i centre fordelt over hele landet. Der vil blive undervist i 23 specialer som fx elarbejde, blikkenslagerarbejde, mekanik og håndtering af tungt udstyr. Det omfattende program vil gøre det muligt for os at leve op til vores langsigtede målsætning om, at vores medarbejderstab skal bestå af mere end 9 mongoler ud af 10 ansatte.

Mongoliet står foran en lys fremtid, og vi er lykkelige for at kunne medvirke til at uddanne og oplære den næste generation af faguddannede medarbejdere, som vil videreføre dette stolte land.«

Foruden opførelsen af det nye center omfatter uddannelsesprogrammet en opgradering af de eksisterende centre i Erdenet, Ulaanbaatar, Darkhan og Choir. *Oyu Tolgoi* har ligeledes etableret en stipendieordning for 200 studerende, så de får mulighed for at studere ved mongolske universiteter, institutter og fagskoler, og 30 studerende får tilbud om at søge minerelaterede uddannelser i udlandet.

*The Mongol Messenger*  
29(1056):7 – 22.07.11

## DMS nyt

### MEDLEMSMØDER

- *Medlemsmøde 109*  
**Lørdag den 17. september kl. 15-17.30**  
 Medborgerhuset, Danasvej 30B, 2., Fr.berg

#### Storm over Asien

Vi begynder efterårssæsonen med at vise stumfilmklassikeren *Storm over Asien* fra 1928. Filmen, der er instrueret af den russiske instruktør V. I. Pudovkin, har mongolske skuespillere i hovedrollerne og blander folkløse med en dramatisk historie om pelshandel, partisaner og arven efter Chinggis Khan. Filmen er den første spillefilm, der er optaget i Mongoliet. Den vises med underlægningsmusik og engelske tekster.

I 1918 flygter en hyrde og pelsjæger ud på stepen efter at have været i klammeri med en vestlig pelshandler, som har snydt ham. I 1920 hjælper han partisanerne i deres kamp for at forsvare sovjetterne mod en britisk(!) besættelseshær. Han bliver taget til fange, da hæren forsøger at beslaglægge hyrdernes kvæg, samtidig med at kommandanten mødes med den reinkarnerede storlama. Efter at jægeren er blevet skudt, finder hæren en amulet, der antyder, at han er en direkte efterkommer af Chinggis Khan. De finder ham stadig i live, får ham på benene igen og gør ham til leder af en marionetregering. Men »marionetter«  
 gør oprør i et voldsomt raseri.

- *Medlemsmøde 110*  
**Lørdag den 19. november kl. 15-17**  
 Medborgerhuset, Danasvej 30B, 2., Fr.berg

#### Småskala minedrift i Mongoliet

**Peter W. U. Appel** vil fortælle om småskala-minedrift i Mongoliet og Sibirien og den truende globale kviksølvkatastrofe. Peter Appel er seniorforsker ved GEUS, *Danmarks og Grønlands Geologiske Undersøgelse*.

I Mongoliet arbejder titusindvis af mennesker som småskala-minearbejdere, som rammende kan beskrives som: *Tre mand og en trillebør*. De fleste udvinder guld, som de ekstraherer ved hjælp af kviksølv.

Den enkelte minearbejder udleder kilovis af kviksølv til miljøet. Ganget op med de mange tusinde minearbejdere i Mongoliet bliver det til store mængder kviksølv, der udledes. Kviksølvet udgør ikke kun en umiddelbar trussel for helbredet, men vil også resultere i, at de kommende generationer vil have en lavere intelligens. Intet land er interesseret i, at dets indbyggere får lavere mental kapacitet og slet ikke et udviklingsland.

Der findes veje ud af problemet. De er kviksølvfrie og giver i tilgift minearbejderne et større udbytte.



Morten Axel Pedersen: *Not Quite Shamans. Spirit Worlds and Political Lives in Northern Mongolia*. New York 2011, Cornell University Press. 272 s. ISBN 9780801476204

Morten A. Pedersen er lektor ved Institut for Antropologi KU og medlem af DMS' bestyrelse.

»Not Quite Shamans is based on original and courageous fieldwork in an exceptional setting; Morten Axel Pedersen develops a sophisticated and very ambitious argument; he brings to life the notion of 'not quite shamans' as relevant for understanding the void in postsocialist Mongolia after very radical purges of Buddhist lamas and local shamans.«



I juni havde medlemmerne en sjælden lejlighed til at møde den danske antropolog Bruno Frølich fra 'Smithsonian Institution' i Washington DC. Det blev et yderst medrivende foredrag med erfaringer fra 10 års antropologiske studier i Mongoliet. Efter foredraget fik Bruno overrakt to flasker 'Gammel Dansk' af selskabets formand Rolf Gilberg. Foto: Jens Velle

Afsender:  
 Dansk Mongolsk Selskab  
 c/o Jan Koed  
 Clara Pontoppidans Vej 41  
 2500 Valby